

Sborník z konference

aktivní rodičovství

vědomé • kontaktní • ekologické • přirozené

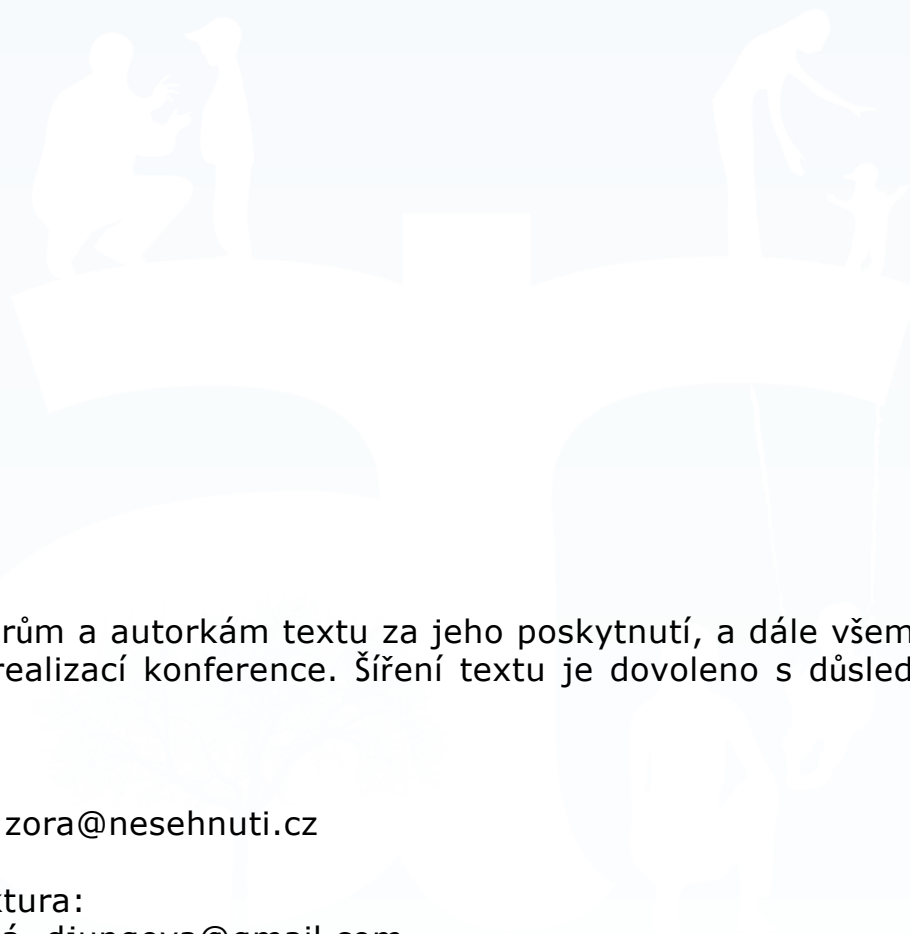
..která se uskutečnila **24.10.2009**

na Fakultě sociálních studií

Masarykovy univerzity

v Brně

Děkujeme autorům a autorkám textu za jeho poskytnutí, a dále všem, kdo pomáhali s přípravou a realizací konference. Šíření textu je dovoleno s důsledným uvedením zdroje.

Redakce:

Zora Javorská, zora@nesehnuti.cz

Jazyková korektura:

Daniela Jungová, djungova@gmail.com

Vizuální identita konference:

GRAFIQUE
multimedia studio

www.grafique.cz

Obsah

Přirozená hygiena kojenců aneb bezplenková komunikační metoda Bora Berlinger	2
Prosazování přirozených porodů do porodnic Petra Sovová	5
Mateřští otcové? Lukáš Sedláček	8
Právní výbavička (nejen) do porodnice aneb s paní Růženou o právech a povinnostech kolem porodu Zuzana Candigliota, Michaela Kopalová, David Zahumenský	11
Přirozené rodičovství a moudrost pralesa Joseph Sheppherd, B.A., M. Phil.	19
Současná situace povinného očkování v České republice pohledem rodičů Martina Suchánková a Caroline Kovtun	27

+ bonus:
Rozhovor s Josephem R. Sheppherdem 34

Přirozená hygiena kojenců aneb bezplenková komunikační metoda

Bora Berlinger (www.mokosha.info)

Nejstarší způsob péče o vylučování potomků, znovuobjevený a adaptovaný na životní styl civilizace třetího tisíciletí. Jedná se o součást přirozeného rodičovství (natural parenting), které se vyznačuje silným poutem mezi dítětem a rodičem.

Miminko už od narození dává najevo, že musí a maminka ho v pravou chvíli podrží nad nočníkem, aby si mohlo ulevit mimo plenu.

Jak poznám, že miminko musí?

Signály

Miminko začne být nespokojené (bez jiného zjevného důvodu), vrtí se, mručí, nebo se naopak ztiší. Při kojení přestane pít. Pokud je uvázané v šátku, začne „bojovat“ ven. V noci se mimi probudí, nebo alespoň přejde do fáze lehkého spánku, která se projevuje zvýšenou tělesnou aktivitou a jinou dechovou frekvencí. Miminka mají širokou paletu, jak na svou potřebu upozornit: mohou začít škytat nebo dokonce šilhat, větší a mobilnější si mohou sahat na plenu nebo se mohou pohybovat směrem k nočníku nebo koupelně. Miminka, která mají během vylučování ráda soukromí, si zalezou někde do kouta. Někdy je signálem i pouhé přerušování koncentrované hry a pohled „do blba“. Každé dítě má svůj vlastní způsob, který se v závislosti na věku mění. Pokud máte pocit, že komunikace ze strany dítěte není zřetelná, můžete se spolehnout na:

Časování

Většinou musí miminka (ale i dospělí) čurat po probuzení. A potom také po kojení nebo velice často během kojení. Vyprazdňování močového měchýře je dopoledne intenzivnější než odpoledne. V noci (během spánku) je omezené až minimální. A také se mění s věkem. Novorozenec musí po probuzení skoro okamžitě, dvouleté dítě dá kolikrát přednost snídani a teprve potom chce na nočník.

Intuice

Funguje i u „nepřirodních“ národů. Pokud vám nějaký vnitřní hlas říká „musíme na záchod“, je lepší nechat ležet práci a jít. Nebo pokud už jste v koupelně a ptáte se proč, když vy nemusíte. Musí vaše miminko v šátku.

Komunikace

Pokud miminku už brzy nabídnete způsob, jak vám dát jednoznačně najevo, že musí, usnadníte si celé bezplenkování. Nejste odkázáni jen na pozorování a nemusíte čekat, až vaše miminko začne mluvit. Pomozte mu „čuracím“ zvukem, jako např. „sss“ nebo „ššš“, které si dítě spojí s „teď můžu“ a brzy ho začne napodobovat. (Pozor na zvuky, které naši příbuzní používají k tišení miminek. V odpověď na ššš by mohli být pokakáni.) Dalším užitečným

komunikačním prostředkem je znaková řeč, např. T (angl. znak pro Toilett, záchod). Děti jsou schopné už od sedmi měsíců znak zopakovat. Velice to oceníte, když ještě nemluví, ale přitom jednoznačně ví, kdy a kam se chodí na záchod. Jenom ještě potřebují asistenci.

Co miminku obleču?

Základem úspěchu je jednoduché oblečení. Jednoduché kalhoty na gumu a tričko, případně body, nezapnuté. Dupačky by měly mít v rozkroku zapínání. V Číně se na venkově běžně používají kalhotky s volným rozkrokem, které jsou podle potřeby vycpané složenou čtvercovkou. Mají tu výhodu, že není potřeba nic vysvlékat, stačí podržet v čurací poloze. Oceníte to hlavně u mobilnějších dětí, které nemají rády, když je položíte na přebalovák.

Jako pojistka se osvědčily látkové pleny či pratelné dámské vložky – tak vaše miminko neztratí spojitost mezi čuráním a nepohodlím, a vy máte lepší zpětnou vazbu: „Aha, tady ten kvíkot, pláč nebo ztišení bylo varováním“. Navíc jsou období, kdy se hodí i jednorázová moltexka: noc strávená na návštěvě, delší cesta bez možnosti čurání, apod. Vždy ale s miminkem komunikujte a mokrou plenu či kalhoty vyměňte co nejdříve.

Na co to všechno?

1. je to logické:

na všechny ostatní potřeby miminka reagujeme (hlad, zima, potřeba být nošen), proč bychom měli ignorovat jeho potřebu vylučování?

2. Je to hygienické:

nejzdravější plena je suchá plena. Dětská pokožka není v kontaktu s močí a stolicí a není tak ohrožena opruzeninami, stolice se nemůže zanést do močových cest, nehrozí záněty apod.

3. je to ekologické:

jakákoliv plena představuje zátěž pro životní prostředí, proto je snížení její spotřeby pro přírodu příznivé.

Koncept kontinua v praxi (Shrnutí od Bory Berlinger)

Co opravdu potřebují naše miminka, aby byla šťastná a spokojená?

Znalosti a zkušenosti indiánských rodičů lze uplatňovat i v naší civilizaci.

* *nosit*

* *kojit podle potřeby*

* *milovat a respektovat*

* *důvěřovat*

* *poskytnout hranice*

Naše miminka se rodí do tohoto světa se stejnými potřebami a očekáváními, jako miminka v době kamenné. Pokud jejich potřebám vyhovíme, není to rozmazlování, ale základ pro spokojený život.

- * tělesný kontakt: nosit, nosit, nosit, společný spánek
- * ostatní tělesné potřeby: kojení podle potřeby, přirozená hygiena kojenců
- * psychické potřeby: láska a respekt k malé osobnosti - důvěra ve schopnosti miminka, v jeho pud sebezáchovy, v jeho vlastní zodpovědnost
- * sociální potřeby: malé děti se chtějí zapojit do společnosti, která je obklopuje, chtějí spolupracovat a vědět, co se dělá, jak se to dělá, kde jsou hranice. Učí se nejlépe pozorováním a napodobováním na základě vnitřní zralosti a motivace.
- * není jednoduché praktikovat kontinuální soužití v nekontinuální společnosti, ale možné to je a přináší to viditelné výsledky.

Další možné informace na: www.kontaktnirodicovstvi.cz

Prosazování přirozených porodů do porodnic

Petra Sovová (Hnutí za aktivní mateřství, www.iham.cz)

Tento text si bere za úkol ukázat nynější stav porodnictví v ČR a problémy, s nimiž se dnes rodiče potýkají a usnadnit komunikaci v porodnicích. Hnutí za aktivní mateřství už působí na tomto poli desátým rokem a situace se za tu dobu značně změnila k lepšímu (aniž bychom si chtěli za to připisovat výhradní zásluhy). K uvolnění a zlepšení atmosféry v porodnicích došlo podle našich zkušeností zejména vlivem zprostředkovaných zahraničních zkušeností, jak na straně rodičů, tak zdravotníků, navíc rodiče jsou dnes mnohem sebevědomější, vzdělanější. Výrazně jsou tyto změny pozorovatelné např. na propastném rozdílu obsahu časopisů pro rodiče z 90. let a z dnešní doby. Přesto však není zdaleka vše ideální.

Navštívíte-li dnes kteroukoliv českou porodnici, personál se nejspíš bude usmívat, dozvíte se, že rodičky maximálně respektuje, že „je zvyklý pracovat s porodními plány“, podporuje 24hodinový kontakt matek a dětí, kojení.. Matky by tedy měly být po právu spokojené. Jsou? Je to složitější. Obecně dnes platí, že spokojené s péčí jsou ty ženy, které se na porod příliš nepřipravují a nemají žádné požadavky, které by kolidovaly se zvyklostmi porodnice. Naopak matky poučenější, vzdělanější, které mají o svém porodu konkrétní představy, v porodnici tvrdě narazí. Bude jim důrazně vysvětleno, že v zájmu bezpečí jejich dítěte je třeba absolvovat (a následuje dlouhý výčet zákroků a nařízení). Navíc prý o porodu nemohou jako matky téměř nijak rozhodovat, neboť za jeho průběh a výsledek zodpovídají lékaři. A o jaké požadavky se vlastně jedná? Většina poučených rodičů dnes očekává, že porodnice umožňují porodit podle nejnovějších odborných doporučení, plynoucích ze spolehlivých výzkumů – např. ty, které předkládá Světová zdravotnická organizace (WHO). Svobodná volba polohy ve všech dobách porodu, zásahy a medikace pouze v opodstatněných případech na základě informovaného souhlasu, doprovod dle matčina přání, odchod domů podle potřeby rodičů atd. A nad tím vším atmosféra důvěry, absence pocitu ohrožení, vědomí, že budu jako matka naprosto respektována. Vše výborně shrnuje dokument 10 kroků k optimální porodní péči, který v roce 2009 zveřejnila mezinárodní organizace IMBCO (link: <http://normalniporod.cz/Iniciativa.asp>).

Tyto požadavky spadají do kategorie, která je dnes zdravotníky většinou pejorativně označována jako alternativní porod, který „umožňuje“ jen několik vybraných porodnic. Měla by to být ovšem naprostá samozřejmost všude. Doporučení WHO nejsou sice právně závazná, ale je tu ještě legislativa. A ta dává matkám téměř neomezenou možnost o svém těle a dítěti rozhodovat a zdravotníkům ukládá poskytovat péči v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy. Podle zákona 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu se vyšetřovací a léčebné výkony provádějí zásadně se souhlasem nemocného. Obecné pravidlo článku 5 Úmluvy o biomedicíně uvádí, že jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotyčná osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas.

Rodiče často narážejí na manipulaci a zastrašování, u nabízených zákroků je jim například sdělena jen „půlka pravdy“, tj. nedozvědí se nic o negativních účincích či o alternativě neléčení. Informovaný souhlas ve zdravotnictví je přitom v současné době upraven hned v několika předpisech různé právní síly. Úmluva o lidských právech a biomedicíně například stanoví v čl. 5, že osoba podstupující zákrok musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích.

Rozšířeným jevem je v českých porodnicích korupce, často zaměňována za svobodnou volbu lékaře. Jde přitom o úplatky, kterými ženy dosáhnou toho, že jejich lékař/lékařka bude přítomen/přítomna jejich porodu. Částky se podle našich informací pohybují od 5 do 80 tisíc Kč. Nekupujete si přitom porod podle svých představ, jen přítomnost konkrétního zdravotníka.

Ženy v České republice mají navíc velmi omezenou možnost volby poskytovatelů péče – mohou si sice svobodně zvolit lékaře/lékařku, ale už ne porodní asistentku. Počet těch, které svou péči v těhotenství, během porodu a po porodu poskytují, je totiž velice málo. Navíc jejich péče není hrazena z prostředků veřejného zdravotního pojištění. A ještě drobnost – fakt, že se ve zdejších porodnicích platí za přítomnost blízké osoby u porodu. Je to nehoráznost, která nemá jinde ve vyspělých zemích Evropy obdoby.

V porodnici si přes zmíněné potíže lze „svůj“ porod prosadit, ovšem za cenu ztráty energie, kterou bychom měly využít spíš pro sebe a své děti. Přesto ženám, resp. rodičům doporučujeme vždy se o domluvu se zdravotníky pokusit, obzvláště pokud jsou přesvědčeni o správnosti svých rozhodnutí a mají pro ně navíc i odborné důkazy. Posilující zkušenost normálního porodu a harmonický počátek soužití s dítětem rozhodně stojí za to!

Sestavila jsem pro vás souhrn praktických rad, které vám při prosazování vlastního pojetí porodu mohou pomoci (oslovuji pro zjednodušení všechny čtenáře jako rodiče):

↳ Získejte dostatek informací pro rozhodování (kvalitní, na porodnici nezávislý předporodní kurs, knihy, internet, rozhovory s dalšími rodiči, kteří už touto zkušeností prošli).

↳ Vypracujte si porodní plán, soupis svých představ a přání. Je užitečné, sestavíte-li ho jako rodiče společně.

↳ Vybranou porodnici (porodnice) navštivte ještě v těhotenství, často pořádají informativní schůzky pro rodiče. Na všechno se důkladně vyptejte – při předporodní návštěvě vezměte s sebou svůj porodní plán a jednotlivé body můžete se zdravotníky projít. Z jejich reakcí si uděláte poměrně přesnou představu o atmosféře, která v této konkrétní porodnici panuje. Pokud vám

místní zvyklosti nevyhovují, není vaší povinností se jim plně podřídít. Doporučujeme ovšem snažit se vždy o maximálně pozitivní přístup, popište své představy a podpořte je vhodnými argumenty. Nemusíte zacházet do odborných podrobností – jste zde v roli rodičů, nikoliv odborníků na patologii. Podle našich zkušeností spíš pomohou „mateřské“ argumenty („tato poloha by mi byla nepohodlná“, „takhle se cítím dobře“, „moje žena je holt tvrdohlavá“, „nene, miminko nám tady nechte, nerad bych, aby nám ho někde omylem vyměnili!“, „já bych bez svého miminka neusnula!“ apod.). Ze strany zdravotníků, jsou-li nevstřícní, nejde většinou o zlý úmysl – možná jen ještě nepotkali rodiče s podobnými představami nebo mají strach z neznámého. Ujistěte je, že vám pomůže jejich podpora, a že to společně zvládnete. Máte-li pozitivní zkušenost z předchozího porodu, tím lépe.

↳ Při samotném porodu, pokud probíhá normálně, tj. přirozeně, by měl pro každý zásah existovat medicínský důvod. Je ideální, když porod probíhá v atmosféře důvěry. Pokud je rodící ženě nějaký zákrok nabízen v době, kdy je ještě schopna komunikace, měla by se vždy zajímat o jeho přínosy a rizika a hlavně o to, je-li v jejím případě nutný.

↳ Nebojte se prosadit si „svůj“ porod. Omezujícím faktorem by měl být pouze aktuální zdravotní stav vás a vašeho dítěte, nikoliv názory zdravotníků a zvyklosti porodního oddělení.

↳ Pokud sami nemáte zdravotnické vzdělání, najděte si mezi zdravotníky spojence, kterému můžete během porodu kdykoliv zavolat, případně využijte podpory doly. Získáte užitečnou možnost konzultace ve chvíli, kdy si nebudete sami vědět rady.

Zde si můžete stáhnout text brožury „Cesty ke spokojenému porodu“, kde najdete další důležité informace:

http://porodniplan.cz/doc/cesty_k_porodu.pdf

Všem budoucím rodičům přeji úspěšné splnění porodních plánů!

Mateřští otcové ?

Lukáš Sedláček (katedra psychologie, FSS MU)

Existuje jistě mnoho podob otcovství. Otcové hrají, podpůrní, kamarádští, autoritativní, přísní... Co otcové pečující? Jsou muži, kteří přebalují, krmí, uspávají, koupou (a někdy třeba také kojí) ještě vůbec otci, nebo už matkami? Jaká je vlastně hranice mezi otcovstvím a mateřstvím, a ještě lépe: jaký je mezi tím rozdíl?

Pokud bychom se chtěli odkázat k biologii, tak budeme hotovi rychle: z biologického pohledu není otcovství nic jiného než produkce spermií. Mateřství není ničím víc (ani méně) než produkce vajíček. O péči – respektive o tom, kdo a jak má o lidská mláďata pečovat – nám otcovství ani mateřství nic neříká. Ostatně ani oblíbená paralela s říší zvířat zdaleka neplatí: v přírodě nezřídka pečují ti, kdo produkují spermie, a potravu obstarávají ty, které tvoří vajíčka. Rozmanitost způsobu pečování je u zvířat stejně velká, jako je rozmanitost v pečování u lidí různých kultur, společností a časů (Burgess 2004).

Pokud o mužích řekneme, že jsou mateřští, co to znamená? Zženštění jejich role? Je však slovo mateřský synonymem pro ženskost? Když řekneme, že naším mateřským jazykem je čeština, znamená to, že čeština je ženského pohlaví? Těžko. Vyjadřuje to blízkost, vztah, jaký k jazyku máme. Podobně to můžeme nahlížet u mateřské péče. Je o blízkosti mezi pečující osobou a dítětem.

Přesto: může být tato blízkost v případě pečující osoby mužského pohlaví stejně kvalitní, jako u osoby ženského pohlaví? Dějiny vývojové psychologie jsou lemovány nesčetnými výzkumy, které studují specifika utváření a vývoje vztahu mezi matkou a dítětem. Slavná teorie attachmentu popisuje způsob, jakým si dítě postupně získává důvěru ke světu prostřednictvím – matky. Pozdější interpretace z této teorie vyvozovaly, že pouto mezi matkou a dítětem je zcela výlučné a matku nelze nahradit žádnou jinou osobou. Jedním z výkladů byl názor, že specifická tohoto pouta je zcela dána prenatálním vývojem a attachmentová vazba je pokračováním tohoto vývoje. Nicméně i autor teorie John Bowlby později uznal, že zkoumání v oblasti attachmentu nikdy nic o výlučnosti vztahu matka-dítě vypovědět nemohlo – neboť jiné vztahy, respektive jiné osoby v roli primárně pečujících osob ve výzkumech zahrnuté nebyly (Madsen 2002).

Studie, které zkoumaly, jaké to je, když o dítě primárně nepečuje biologická matka, ale jiná osoba (adoptivní matka, otec, sourozenec, prarodič apod.), se začaly objevovat ve větším měřítku až v devadesátých letech. Příkladem může být výzkum americké psycholožky Brendy Geiger. Ta porovnávala rodiny, kde o dítě primárně pečovala matka, s rodinami, kde tuto funkci zastával otec. Vedle rozhovorů použila standardní psychologickou metodu testu neznámé situace. V tomto experimentu je dítě vystaveno menší stresové situaci (příchod

neznámého člověka do místnosti apod.) a sledují se jeho reakce – za přítomnosti obou rodičů. Potvrdilo se, že v rodinách s tradičním uspořádáním rolí, dítě v takové situaci hledá ochranu a bezpečí u matky. Nicméně se ukázalo, že naprosto stejné chování směrem k otcům se objevovalo u dětí, o něž primárně pečovali otcové. Děti v situaci ohrožení vyhledávali jejich fyzickou blízkost, snažili se s nimi navazovat oční kontakt, případně se u otců schovávaly. V rodinách, kde otcové plnili pečující roli, děti jednoznačně preferovaly otce před matkou – ve smyslu vyhledávání ochrany a bezpečí. Ukázalo se, že pro děti nebylo pro akceptování a navázání vazby s rodičem důležité jeho pohlaví či biologická propojenost s prenatálním obdobím, ale kvalita poskytované péče (Geiger 1996).

Stejně tak tyto výzkumy odhalily, že otcové se chovají v primárně pečující roli stejně kompetentně jako matky. Byli to otcové, kdo byli vyladěni na biorytmus dítěte lépe a budili se tak například mnohem častěji při každém zakašlání dítěte apod. I český dětský a vývojový psycholog Zdeněk Matějček tyto poznatky zahrnul do svého díla ve svých pozdějších pracích z devadesátých let. Byť jeho následující komentář vychází z esencialistické argumentace a spíše než na sociální povahu péče odkazuje k přirozenosti, jsou jeho slova v rozporu s tradičními poznatky o odlišných pečovatelských kompetencích mužů a žen: *„Dělalo se mnoho pokusů s otci či se studenty medicíny první den jejich stáže na novorozeneckém oddělení a vždy se shodně prokázalo, že muži jsou vůči dítěti vybaveni týmiž mechanismy jako ženy. Staví se k dítěti stejným způsobem, dotýkají se ho stejným postupem, dívají se na ně ze stejné vzdálenosti, mluví na ně vyšším hlasem atd. Při vší specifičnosti mužského přístupu k věci jsou tu stejně jako ženy představiteli lidského rodu, kterému moudrá Matka Příroda uložila, aby chránil své ohrožené potomstvo. Příroda si nemohla dovolit luxus pouhé mateřské lásky – ochranu lidskému potomstvu zajistila instinktivní výbavou obou pohlaví, žen i mužů.“* (Matějček 1995: 13).

Oblastí, která je často uváděna jako zásadní argument proti mužským schopnostem plně zastat mateřskou péči, je kojení. Nicméně zkušenosti z rodin, kde pečují právě otcové, ukazují, že kojení není zdaleka tak vysokou překážkou, jak se zdůrazňuje. Tyto rodiny často vytvářeli své vlastní kreativní strategie, jakým způsobem se s kojením vypořádat: např. otec dojíždí s dítětem za matkou do práce na kojení, matka odstříkává mléko do láhve a posílá kurýrem domů apod.

Zajímavé poznatky o kojení v jiných kulturách ve své knize uvádí také Adrienne Burgess. Poukazuje, že existují kultury, kde „kojí“ také otcové – v případě, že matka není momentálně dostupná, je hladové dítě dočasně utiшено otcovou bradavkou – což je dle mnohých odpovědí na otázku, proč mají také muži bradavky (Burgess 2004).

Mnohem zásadnější překážkou na cestě mužů k větší angažovanosti v péči o malé děti se zdá být určité sociální stigma žen-matek, které se neujímají primární pečovatelské role. Zatímco pečující muži se dnes setkávají s poměrně

kladnými reakcemi okolí a někdy hrají roli „místní hvězdy“ (obdiv na pískovištích, u doktorů, ve školkách, v mateřských centrech apod.), jejich ženy takové ocenění zdaleka nedostávají. Tyto ženy si velmi pozorně a citlivě všímají toho, že jejich schopnost finančně zabezpečovat rodinu (a ještě se zapojovat do péče) okolí nijak zvláště nechválí, spíše naopak.

Jako bezmezný obdiv manžela, až přehnaný... Dělá se z toho prostě šílená věda, když je otec na mateřské, který dělá méně než by na mateřské dělala žena... Všichni ho bezmezně obdivují za to, že dělá něco naprosto standardního". (Jana)

„...za tohle mě nikdo nepochválí nebo všichni prostě řeknou, tatínek je dobrý, stará se o dítě, ale že jsem já byla úplně šlus, to prostě ne, nenašla jsem nikde slovo podpory". (Markéta)

Matky, který zrovna byly na mateřské, teda strašně obdivovaly Radima, jak tam sedí s tou fajfkou na písku, což se jim moc líbilo, ale jako já jsem byla pro ně divná". (Eva)

Uvedené citace, které pocházejí z výzkumné sondy do života rodin s muži na rodičovské dovolené (Šmídová 2008), tak zdůrazňují, že společenská akceptace pečujících otců ještě zdaleka neznamena odstranění diskriminace v rovině předsudků a záporných reakcí, se kterými se setkávají ženy. Pokud se ženy budou i nadále muset strachovat o to, že jejich okolí je odsoudí za „nedostatečnou“ lásku k dítěti, lze jen stěží očekávat, že se budou dělit o své pečovatelské kompetence a pozice primárních pečovatelek s muži.

Literatura:

Burgess, Adrienne (2004). *Návrat otcovství*. Jota. Brno.

Geiger, Brenda. (1996). *Fathers as Primary Caregivers*. New York: Greenwood Press.

Madsen S.Aa., Lind, D. & Munck, H. (2002). *Fædres tilknytning til spædbørn*. Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.

Matějček, Zdeněk (1995). *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. Portál. Praha.

Šmídová, Iva (ed.) (2008). *Aktivní otcovství: zkušenosti a genderové vztahy*. Trinub EU. Brno

Právní výbavička (nejen) do porodnice aneb s paní Růženou o právech a povinnostech kolem porodu

Zuzana Candigliota, Michaela Kopalová, David Zahumenský
(Liga lidských práv, www.llp.cz)

V Lize lidských práv se v rámci bezplatné právní poradny na stránkách www.ferovanemocnice.cz setkáváme s dotazy pacientů a jejich stížnostmi na poskytovanou zdravotní péči. Poměrně podstatná část otázek se dotýká oblasti péče v souvislosti s porodem. Rodiče, ale i zdravotnický personál často neví „co se přesně smí a co už ne“. Proto si společně projdeme příběh zahrnující dobu od zjištění těhotenství, přes porod i období po něm. Ženě, kterou obsadíme do hlavní role, můžeme říkat třeba „paní Růžena“.

TĚHOTENSTVÍ

Paní Růžena zjistila, že je těhotná, a vydala se proto ke gynekologovi na vyšetření. Neví vůbec nic a očekává, že jí gynekolog všechno vysvětlí. Gynekolog těhotenství potvrdil a seznámil ženu se všemi nutnými vyšetřeními, které je potřeba během těhotenství provést. Paní Růžena si ale nebyla jistá, zda chce podstoupit vyšetření na genetické vady, protože byla přesvědčena o tom, že i kdyby mělo být dítě postižené, přesto by si jej nenechala vzít. Lékař jí ale sdělil, že vyšetření podstoupit musí, protože on toto vyšetření provádí všem ženám. Pokud se jí to nelíbí, tak prý může odejít a najít si jiného gynekologa.

Ot.: Má lékař právo ženu do vyšetření nutit?

Takové oprávnění lékař nemá. Neměl by ženu do žádného vyšetření nutit, měl by je jen nabízet a je výhradně na paní Růženě, jestli s tím bude souhlasit. Lékařská péče je dobrovolná a paní Růžena může cokoliv odmítnout. Pokud se to lékaři nebude líbit, tak může maximálně požadovat podepsání „negativního reversu“, aby měl doloženo ve zdravotnické dokumentaci, že on nic nezanedbal, že jí vyšetření nabídl. Rozhodně ji nemůže vyhodit a říci jí „běžte jinam“, k tomu není oprávněn.

Co se týče rozsahu péče v těhotenství, tak ten zákon upravuje jen obecně – že by měla být zdravotnická péče poskytována na úrovni posledních vědeckých poznatků. V ČR to blíže vykládá česká gynekologická a porodnická společnost ve svém doporučení na svých webových stránkách, kde je výčet vyšetření, která by měl gynekolog provést nebo respektive ženě nabídnout. Lékař může nabídnout i víc, ale to už záleží na tom, jak je nastavena smlouva se zdravotní pojišťovnou nebo jestli si ta žena bude chtít hradit nějakou péči navíc. Pokud se paní Růženě nelíbilo, jak se k ní gynekolog choval, jak s ní hovořil nebo že jí vnucoval nějaké zákroky, tak samozřejmě má možnost lékaře změnit, zvolit si jiného. To právo má, jako každý pojištěnec, jednou za tři měsíce. Nový lékař může paní Růženě více vyhovovat a jednat s ní jako s rovnocennou partnerkou.

Vždy platí, že gynekolog ji může odmítnout jen z těchto důvodů: (1) pokud už má plno a nebo (2) pokud nemá smlouvu s její zdravotní pojišťovnou. Takže rozhodně není v souladu se zákonem, když se nějaký lékař vyptává „a proč chcete změnit svého stávajícího lékaře?“ a nebo když vezme novou pacientku, která se nově přistěhovala, ale nechce vzít pacientku, která měla neshody se svým předchozím lékařem, „aby si to s ním nerozházel“. Ale, i když paní Růžena nebude chtít lékaře změnit, má i tak právo odmítnout zákrok. Pokud by měla přesto s lékařem problémy, tak na něj může podat stížnost k České lékařské komoře nebo k registrujícímu orgánu (obvykle krajský úřad) nebo případně ke zdravotní pojišťovně.

Paní Růžena měla další problém. Sice se s tímto lékařem domluvila na tom, že některá vyšetření odmítá, a on respektoval toto její přání. Stejně ale nebyla spokojená, protože lékař s ní téměř vůbec nekomunikoval a na co se ho přímo nezeptala, tak jí vůbec nebylo sděleno.

Ot.: Musí lékař paní Růženu informovat?

Žena má právo na náležité poučení v rámci práva na informovaný souhlas, protože těhotná žena je příjemcem zdravotní péče. Má stejně jako jiní pacienti právo s lékařským výkonem buď souhlasit nebo nesouhlasit, ale předtím by měla být poučena. Lékař by měl informovat o doporučeném vyšetření, o povaze a účelu a možných rizicích a komplikacích, které by mohly vzniknout. Zároveň má žena právo na informace o svém zdravotním stavu, takže lékař ji musí poučit o tom, jak dopadly výsledky vyšetření atd.

Paní Růžena měla během těhotenství problémy s těhotenskou cukrovkou, a tak navštívila dia poradnu, ale byla nemile překvapena, když po ní chtěli regulační poplatek i přesto, že si přečetla, že jako těhotná by poplatky platit neměla.

Ot.: Platí se v těhotenství regulační poplatky?

Paní Růžena musí zaplatit regulační poplatek, protože těhotná žena je v rámci dispenzární péče osvobozena pouze od poplatků u gynekologa a porodníka, což je uvedeno v právních předpisech. Co se týká ostatních odborných lékařů, tam už je nutné regulační poplatek zaplatit. Zákon stanoví, že těhotná žena je osvobozena od poplatků při dvou preventivních prohlídkách u zubaře. Žena je osvobozena od poplatků ode dne zjištění těhotenství, nikoliv od vydání těhotenského průkazu.

Paní Růžena v pozdním těhotenství od gynekologa zjistila, že její těhotenství je rizikové. Ted' paní Růžena neví, co to přesně znamená. Musí dál chodit do práce? Nebo je to na její volbě, jestli dál bude chodit do práce?

Ot.: Jaké jsou důsledky rizikového těhotenství?

Rizikové těhotenství neznamena automaticky pracovní neschopnost. Jde pouze o diagnózu, kterou lékař poznačí do zdravotnické dokumentace. Znamená to, že by ji měl více sledovat, aby se snížila rizika. Česká gynekologická a

porodnická společnost má ve svém doporučení rozdělení do tří skupin dle rizikovosti těhotné ženy. Při posuzování pracovní neschopnosti se zvažuje samozřejmě i to, jakou práci žena vykonává, jestli např. pracuje v kanceláři nebo v továrně. Pokud vznikne pracovní neschopnost, kdy lékař shledá, že těhotná není schopna výkonu práce, bude pobírat dávky nemocenského pojištění a bude jako kdokoliv jiný, kdo je na nemocenské - má tedy léčebný režim a nemůže chodit do práce. Ale existuje i možnost, aby vydal lékař posudek o nezpůsobilosti k dosavadní práci těhotné ženy, z čehož nevyplývá, že by byla neschopna pracovat, ale je zde povinnost zaměstnavatele přeradit ženu k jiné práci. Určitě záleží hlavně na konzultaci těhotné ženy s gynekologem a nalezení nejvhodnějšího řešení v dané situaci.

POROD

Paní Růžena si od kamarádky půjčila několik knížek o přirozeném porodu, které se jí líbily. Tak zašla za svým gynekologem, aby se s ním o tom poradila, zeptala se ho, jestli by mohla родit mimo porodnici. Gynekolog z toho byl dost zděšený, řekl ji, že to rozhodně ne, že mimo porodnici doma rodí jen extremisti. To se naštěstí děje jen v zemích jako je Holandsko, ale že v ČR porody mimo porodnici regulovány nejsou, a proto nejsou dovoleny.

Ot.: Je možné родit mimo porodnici?

V Listině základních práv a svobod je zakotveno, že každý může činit, co není zakázáno. Porody mimo porodnici zakázány nejsou, a takový zákaz by ani nebyl přiměřený. Na druhou stranu jsou porodům mimo porodnici stále činěny různé obtíže a je pravda to, že porody mimo porodnici nejsou nějakým způsobem regulovány. Možná znáte příběh Porodního domu U čápa, který už mnoho let bojuje, aby získal registraci k tomu, aby tam mohly probíhat porody tak, jak tomu je už v řadě zahraničních zemí. Pokud jde o porody doma, i tady existují různé problémy, např. péče porodní asistentky u porodu doma není proplácena, pediatři jsou vyzýváni odbornými společnostmi, aby nebyli u porodu doma, a aby doma neposkytovali tu péči těsně po porodu – aby žena, která se rozhodne родit doma, měla svou situaci co nejvíce ztíženu.

Paní Růžena si nakonec řekla, že jde přeci jen o první porod a tak se rozhodla родit v porodnici. Vybrala si menší porodnici a v osmém měsíci těhotenství se jela do této porodnice podívat v rámci dne otevřených dveří. To se ukázalo dost užitečné, zjistila spoustu informací, jak to v porodnici funguje, měla dlouhý seznam dotazů, které mohla s personálem konzultovat, zjistila, že se zde nedělá klystýr, že nevadí, když se nebude provádět holení. Paní Růžena měla také připravený seznam přání, která s partnerem zformulovali a měla možnost tato přání konzultovat s porodní asistentkou, prohlášení o jménu dítěte, oddací list, takže veškeré toto papírování s partnerem absolvovali, což jim přišlo lepší než v den přijetí k porodu. Byl to opravdu dobrý nápad, vyřídit vše předem, protože porodní asistentka, která se později ukázala jako velmi zručná, nebyla příliš dobrou písařkou, takže když zapisovala veškeré údaje o povolání atd., tak jí to trvalo celkem dlouho. Do takto předem připravené

dokumentace byl založen i tento porodní plán:

Vážená paní porodní asistentko,

jsme rádi, že nám budete pomáhat při porodu našeho prvního dítěte. Na tuto chvíli jsme se oba s manželem pečlivě připravovali, navštěvovali jsme předporodní přípravu a chceme s Vámi aktivně při porodu spolupracovat. Jsme srozuměni s tím, že je zapotřebí dbát Vašich pokynů, stejně jako pokynů lékařů, protože Vaše odborné znalosti jsou u porodu nezbytné. Zároveň bychom byli velice rádi, kdybyste mohli respektovat několik našich přání:

Nepřejeme si provedení holení.

Přejeme si, aby veškeré zákroky byly s rodičkou před provedením nejprve konzultovány.

Tlumící prostředky prosím nenabízejte, dokud o ně rodička sama nepožádá. Rádi bychom nejdřív využili homeopatie, masáží nebo aromaterapie.

Informujte prosím rodičku pravdivě a úplně o tom, jak porod postupuje.

V první i druhé době porodní nechejte prosím rodičku zkoušet všechny porodní polohy dle její vůle. Prosím o co největší míru zachování intimity rodičky a jejího doprovodu.

Neurychlujte prosím porod, pokud to nebude nezbytné. Rovněž kleště používejte jen v nezbytných případech.

Od 34. týdne každodenně masírujeme hráz, k jejímu nastřížení proto prosím přistupujte pouze, pokud se to ukáže jako nezbytně nutné pro průchod dítěte. Rodička je předem srozuměna s možností lehčích natržení hráze.

Nechte prosím dotepat pupečník. Byli bychom rádi, pokud by jej mohl přestříhnout otec dítěte. Přáli bychom si přirozený porod placenty.

Po narození dítěte bychom si přáli, aby bylo dítě zabaleno do našeho ručníku a přiloženo matce na tělo. Dítě umyjeme po porodu sami vlastní kosmetikou. Přáli bychom si, aby bylo dítě změřeno a zváženo až později po porodu.

Pokud porod proběhne bez komplikací a dítě bude zdravé, rádi bychom porodnici opustili co nejdříve po porodu.

Když pak přišel onen den a paní Růžena se vypravila s manželem do porodnice „naostro“, tak byla ušetřena papírování, které si odbyla předem. Po příjezdu se ukázalo, že sice porodní pokoje jsou obsazeny, ale že vlastně porod ještě tolik

nepostoupil, a že je jeden volný pokoj na poporodním, takže se s partnerem přesunula na pokoj pro šestinedělí, kde chvíli zůstali, než se dostala přímo na porodní sál. Personál byl vstřícný, průběh porodu byl trochu pomalejší, ale vše probíhalo v pořádku a bez zásahů. Až teprve ke konci byli rodiče vyzváni, jestli by přeci jenom nechtěli přistoupit k nástřihu, protože hráz je velmi vysoká a hrozí větší natržení. Paní Růžena měla díky průběhu porodu k personálu důvěru, takže souhlasila s nástřihem. Dítě se narodilo zdravé a v pořádku. Bylo matce přiloženo na prsa, dotepal pupečník. Než byla paní Růžena ošetřena po nástřihu, tak otec vzal dítě ke změření a zvážení, poté spolu rodiče zůstali přímo na porodním sále. Než uplynuly dvě hodiny, tak se vyměnila směna a své přání opustit porodnici tak paní Růžena s manželem předkládali už novým zdravotníkům. Ukázalo se, že změna směny byla dost důležitá, protože přístup personálu se změnil a rodičům bylo řečeno, že opustit porodnici je možno až po 72 hodinách (po třech dnech).

Ot.: Jak je to tedy s možností opuštění porodnice po porodu?

Existuje metodický pokyn ministerstva zdravotnictví (metodické opatření), které říká, že je možné propustit rodičku do domácí péče až po 72 hodinách. To je ale jen doporučení. Nemá to žádnou závaznost, nejedná se o zákon ani o podzákonný právní předpis a na základě takového opatření není možné ukládat povinnosti, takže zase platí, že je možné vše, co není zakázáno.

Existuje jen jediná situace, kdy pokud by paní Růžena trvala na tom, že odejde, tak je možné, aby ona šla domů, ale dítě tam nechala, což se také stává, takže to je možno jen v situaci, kdy je bezprostředně ohrožen život nebo zdraví dítěte a je potřeba vykonat nějaký zákrok, např. pokud je potřeba provést život či zdraví zachraňující operaci. To je v zákoně vymezená situace, kdy společnost má zájem na ochraně toho dítěte a kdy lékaři nedbají přání rodičů a ten potřebný zákrok provedou. V ostatních případech mají povinnost respektovat přání zákonných zástupců a nemohou tedy rodiče nebo dítě v porodnici držet. Tady ta osvěta není ještě velká, problémem je, že to metodické opatření pořád nebylo zrušeno.

PO PORODU

Paní Růžena se již během těhotenství aktivně zajímala o očkování, protože někteří její přátelé s ním měli negativní zkušenost. Přesto nebyla přímo přesvědčena o tom, jestli očkovat nebo ne. Na předporodním kurzu, kde pediatr přednášel o péči o novorozence, se paní Růžena ptala, jestli očkování dítěte může mít nějaké negativní účinky, doktor řekl: „to vůbec neřešte, to je povinné“. Ale paní Růžena se o to více zajímala a rozhodla se, že dítě nenechá očkovat hned v porodnici a že nechá dítě očkovat až na konci šestinedělí.

Ot.: Je pravda, že musí rodiče nechat naočkovat dítě proti tuberkulóze hned v porodnici?

Ne. Tzv. očkovací vyhláška (vyhláška č. 537/2006 Sb.) ve svém § 3 stanoví, že se základní očkování provede nejdříve 4. den po narození a nejpozději do

konce 6. týdne po narození. Jinými slovy, při pobytu v porodnici začíná běžet lhůta pro provedení tohoto očkování a neskončí dříve než na konci šestinedělí. Někdy se však přesto může stát, že zdravotnický personál v porodnici bude trvat na provedení očkování s tím, že nepropustí novorozence, dokud nebude naočkován. Faktickým důvodem pro takové tvrzení může být existence metodického opatření Ministerstva zdravotnictví, které stanoví postup, který má dodržet zdravotnické zařízení při propouštění novorozenců do domácí péče. Toto metodické opatření mimo jiné stanoví, že novorozence lze do domácí péče zpravidla propustit tehdy, je-li mimo jiné provedena kalmetizace. Z právního hlediska však nemá toto metodické opatření pro rodiče právní význam a platí to, co stanoví očkovací vyhláška, tedy povinnost naočkovat dítě proti tuberkulóze nejpozději do konce 6. týdne po narození.

Vše bylo v pořádku, ale paní Růžena byla po porodu hodně unavená, takže po dvou dnech přenechala své dítě zdravotním sestrám, aby se mohla trochu vyspat, a když se probudila, tak jí sestry řekly, že dítě naočkvaly. Proto si řekla, že vůči dalším očkováním bude trochu ostražitější. Rozhodla se, že očkování hexavakcínou odloží do doby, než bude dítěti šest měsíců, což nebyl problém. Růžena měla takovou představu, že v okamžiku, kdy bude cítit, že dítě očkování zvládne, tak ho nechají naočkovat. Jestli v půl roce nebo v roce, to si nebyla jistá, nechala to tak nějak volně, dle toho, jak to bude cítit.

Ot.: Jednal zdravotnický personál správně, když naočkoval dítě bez přítomnosti a vědomí jeho zákonného zástupce?

Ačkoli očkování proti tuberkulóze je v ČR povinné, nezbavuje to zdravotnický personál povinnosti informovat zákonné zástupce o povaze, účelu, důsledcích a rizicích tohoto zákroku, a to zásadně před jeho provedením.

Když přišla s dítětem na kontrolu v šesti měsících, tak pořád ještě neměla pocit, že by bylo dobré dítě naočkovat. Tak řekla své dětské doktorce, že dítě mělo virózu a tím pádem by se nemělo očkovat. Lékařka to zapsala a řekla, ať přijdou za 14 dní. Paní Růžena se nedostavila, pak byly Vánoční svátky. Pak najednou lékařka paní Růženě volala a vyžadovala, aby se už s dítětem dostavila, že není očkováno proti černému kašli a zrovna je tu hlášeno několik případů výskytu této nemoci a že tedy neočkovat dítě by mohlo být nebezpečné.

Paní Růžena se stýkala s kamarádkami, které nenechaly naočkovat své dítě v tomto věku - zhruba osmi měsíců, a tak se nenechala lékařkou zmanipulovat a přímo jí řekla, že se na to ještě necítí a že to chce odložit, navíc že je venku špatné počasí a děti očkování někdy špatně snáší, takže to chce nechat na jaro. Lékařka neprotestovala, ale vyžadovala podepsání reversu, že paní Růžena své dítě ve věku osmi měsíců stále ještě nechce očkovat hexavakcínou. A že paní Růžena byla poučena o tom, že mohou nastat komplikace, které mohou vést k tomu, že bude dítě mentálně postiženo, že bude na vozíku atd. Paní Růžena se rozhodla, že to podepisovat nebude a odešla z ordinace. Poté

zhruba v desátém měsíci věku dítěte se lékařka snažila opakovaně telefonicky nabádat paní Růženu, aby nechala dítě očkovat, že z toho bude mít problémy atd.

Ot.: Jsou rodiče povinni podepsat revers potvrzující, že byli pediatrem poučeni o rizicích spojených s neočkováním dítěte povinnými vakcínami?

Právní předpisy sice takovou povinnost nestanoví, ale odmítají-li rodiče nechat své dítě naočkovat, mělo by být jejich morální povinností revers podepsat. Pediatr, kterému rodiče znemožní očkovat dítě povinnými vakcínami, může mít obavy, že se tato okolnost obrátí proti jeho osobě – například, že dítě onemocní některou z nemocí, proti níž mělo být očkováno a rodiče takového pediatra zažalují, že je dostatečně neinformoval o rizicích a nenaočkoval dítě. Nebo může mít strach z postihu ze strany České lékařské komory nebo zdravotních pojišťoven, s nimiž má uzavřeny smlouvy. Účelem takového reversu je tedy ochrana pediatra, kterou by mu rodiče neměli bezdůvodně odpírat.

Paní Růžena znejistěla a mluvila o tom se svým partnerem, který to více méně nechával na ní, ale řekl, že většina jejich přátel své děti očkovat nechala a ty jsou v pořádku, možná z očkování bude mít dítě menší zdravotní komplikace, ale snad to nebude životu nebezpečno, když dítě nenechají očkovat, bude zbytečně ve společnosti stigmatizováno, když nebude moci navštěvovat předškolní zařízení, jezdit na školy v přírodě apod.

Paní Růžena tedy šla se smíšenými pocity na další preventivní prohlídku k dětské lékařce a nebyla si už příliš jistá co s tím. Na jedné straně bylo její rozhodnutí neočkovat, na druhé straně byl tlak nejen ze strany manžela, ale i širší rodiny, ať je dítě očkováno. Očkování tedy proběhlo, vše bylo v pořádku, takže za zhruba dva měsíce se zastavila na druhou dávku, po které došlo k prudkým reakcím, dítě mělo vysoké horečky, odmítalo stravu včetně mateřského mléka, neutišitelně plakalo, mělo průjemy, vše trvalo několik dnů. Růžena zavolala lékařce, ta jí řekla, že tohle je opravdu prudká reakce a dala jí tel. číslo na vedoucí infekční kliniky dětské nemocnice. Růžena tam zavolala, vše popsala a chtěla, aby se ostatní očkování co nejvíce rozvolnilo a zatím se aplikovaly pouze nejnutnější vakcíny. Lékařka nesouhlasila a řekla, že v nedávné době došlo k úmrtí malého dítěte na černý kašel a že tedy žádné výjimky povoleny nejsou a že tedy chce dítě naočkovat a nechat si ho v nemocnici na pozorování. Růžena silně znervózněla, kategoricky to odmítla a řekla své dětské lékařce, že již nebude pokračovat v očkování hexavakcínou a zatím odloží i další očkování, která stanoví očkovací kalendář.

Ot.: Mají rodiče právo odmítnout pokračovat v očkování dle očkovacího kalendáře, vyskytne-li se nečekaná a silná nežádoucí reakce?

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví stanoví pouze 2 výjimky

z povinného očkování: (1) očkování se neprovádí, je-li osoba vůči dané infekci imunní nebo (2) zdravotní stav dítěte brání podání očkovací látky (existuje tzv. trvalá kontraindikace). Mimořádná reakce na očkování může představovat kontraindikaci, je však nutné získat potvrzení o existenci kontraindikace od odborného lékaře, nejčastěji imunologa nebo neurologa. Pakliže takové potvrzení rodiče nemají, mohou se také pokusit s pediatrem domluvit na určitém „rozvolnění“ očkovacího kalendáře, kdy očkovací látky budou podávány s větším rozestupem apod. Takový postup sice není zákonem upraven a rodiče na něj nemají právní nárok, přesto v praxi docela dobře funguje. Panuje-li mezi rodiči a pediatrem zásadní rozpor a obě strany nejsou schopny situaci uspokojivě řešit, lze doporučit změnu pediatra.

Přirozené rodičovství a moudrost pralesa

Joseph Sheppherd, B.A., M. Phil.

Popis jakéhokoliv procesu přirozeného rodičovství ve společnosti, která je jiná než ta naše, si vyžaduje popsat trochu pozadí. Následující vyprávění se odehrává ve vesnici Meyo-ntem v oblasti Ma'an – v části Kamerunu. Lidé, kteří tam žili, jsou z klanu Eba – jednoho z 25 rodů kmene Ntumu – v překladu to znamená děti palice na chození (kulturní symbol stařecké moudrosti).

Pro tuto prezentaci o rodičovských praktikách je důležitý kulturní jev, který je ve světě vzácný. Ntumu se rozhodli říkat si podle svých dětí, na rozdíl od kultur, kde lidé dědí jméno po rodičích. Když byla naše sousedka ve vesnici Meyo-ntem dítě, měla svoje vlastní jméno. Ale teď, když je matkou, jmenuje se Mama Guebe – Matka Guebeho. Podobně, protože i já jsem rodič, nikdo mi neříká Joseph. Jsem Papa Anisa, pojmenovaný podle mé dcery Anisy. Rodiče jsou definováni svými dětmi, jejich identita ve společnosti Ntumu je odvozená od jejich dětí. V pralese neexistují příjmení.

Jednou jsem si povídal se svou sousedkou Mamou-Guebe před jejím domem, zatímco ona rytmicky tloukla uvařený maniok v dřevěné nádobě na příjemně chutnající masu. Na zemi vedle ní ležela Ntumu mačeta s dlouhou rukojetí. V dálce vidím chlapce, přibližně stejně starého, jako byl syn Guebe, který přichází po cestičce. Ještě nikdy předtím jsem ho neviděl, musel být z jiné vesnice. Chlapec vezl nákladní auto. Byla to velmi funkční hračka, se kterou se dalo doopravdy jet. Taková auta jsem viděl na mnoha místech Afriky, ale děti Ntumu je dělali nejlépe. I na dálku dokážu říct, že Guebe si bude chtít s tím autem hrát, protože teď si hraje v hlíně nedaleko a snaží se vylákat mravence z mraveniště stéblem trávy.

Pověděl jsem Mama-Guebe, že budou určitě problémy, protože se budou chlapci o tu hračku přít. Ona mi odpověděla, že si to nemyslí, že se nic takového nestane. Vysvětlil jsem jí, že tam, odkud pocházím, se děti o hračky někdy přetahují, a když se tak děje, musí rodiče zasahovat – přikážou jim, že se musí podělit. Ona tomu stále nerozuměla, protože u nich je dělení slovo, které znamená jen rovnoměrné rozdělení jídla. Pokouším se jí to vysvětlit ještě trochu jinak – že my si dělíme přístup.

„Jestli jsem to dobře pochopila,“ povídá, „dvě děti se hádají o hračku a ty povíš jednomu dítěti – tomu, které ve skutečnosti vlastní to nákladní auto, že se musí dočasně vzdát vlastnictví té hračky kvůli tomu druhému dítěti. Potom se od něho vyžaduje, aby stál vedle a díval se, jak to druhé dítě používá tu hračku a čekal, než přijde řada na něho, aby si mohl hrát se svojí vlastní hračkou? To se mi snažíš říct?“

„Vlastně ano, to je to, co popisuji“ odpovím váhavě.

„A potom, po nějaké době se role vymění, druhé dítě teď pozoruje to první dítě, jak si hraje s tou hračkou a čeká, kdy bude zase na řadě?“ ptá se.

„Přesně tak“ odpovím.

„A tahle rodičovská rada funguje?“ zeptá se. „Když se jim to takhle přikáže, děti se opravdu dělí o hračky tímhle způsobem?“

„Vlastně ne“ přiznám, „ne vždy ... vlastně abych řekl pravdu, skoro nikdy to nefunguje. Hádají se i tak, protože tomu druhému dítěti to trvá příliš dlouho.“

„Proč dává rodič takové rady?“ zeptá se, „když dopředu ví, že to nefunguje? Dělí se rodiče o to, co vlastní, jako příklad svým dětem? Střídají se dospělí při používání například jednoho auta, které vlastní? Vozí se jeden rodič v autě, zatímco ostatní čekají, kdy na ně přijde řada?“

„Ne, to se nikdy neděje“ připustím.

„Tak jak potom může být účinná výchova? Co se stane, když děti vidí neférovost tohoto pokrytectví a odmítnou se střídat? Musí rodiče zase zasahovat?“ ptá se.

„Ano, přikážeme dětem chovat se slušně, a když se tak nechovají, vyhrožujeme jim, že když se nedokážou pěkně o hračku podělit, potom jí nebude mít nikdo.“ Ještě dřív než vypustím tahle slova z úst, uvědomím si, jak bizarní a pomýlená je tahle výchovná technika. Ale musím popravdě odpovědět: „Když pokračují v hádání se, sebereme hračku oběma jako trest.“ Mama Guebe na mně nevěřícně hledí a vidí, že nežertuji.

Avšak situace, která začala náš rozhovor, stále pokračovala. Malý chlapec s lákavým autem se přibližoval směrem k nám a Guebe už ho zpozoroval. Nejdříve se vzájemně přivítali. Beze slova povzbuzení rodičem se dítě s hračkou posadilo na zem před dítě bez hračky. Bez požádání chlapec rozebral svoje dílo až do nejmenší součástky, rozložil je na zem před Guebeho. Spolu si je prohlíží a vysvětlují si, co není jasné na fungování jednotlivých částí.

Opět bez rodičovského zásahu se oba dva postaví a připravují se jít do lesa, aby nasbírali potřebný materiál. Guebe zdvihne mačetu, ostrou jako břitva, která leží vedle jeho matky a míří k pralesu. Ani jeden chlapec se neptá na svolení rodiče a matka jim neposkytne ani malé přikývnutí na znamení souhlasu. Nenapomene děti, aby byly opatrné, ani jim nezakáže mačetu používat, že by mohla být příliš nebezpečná pro pětileté děti. V kmeni Ntumu se bezpečnost neučí varováním, bezpečnost se učí pozorováním. Rodiče jsou opatrní a děti vidí, že se s mačetami zachází jako s nástrojem a ne jako s hračkou nebo zbraní. A proto fungují přirozené důsledky ve většině věcí a tím se slovní varování stává zbytečným. Matka příroda je tím hlavním rodičem a v procesu přirozeného rodičovství nedává dopředu varování o věcech jako ostrost, gravitace, termodynamika a hustota. Jak mi Mama Guebe vysvětlila, když dítě není s čepelí opatrné, pořeže se, a jaká rodičovská rada může být efektivnější, než vzpomínka na bolest způsobenou z nepozornosti.

Za několik minut jsou chlapci zpátky s náručí plnou bambusů a bez zranění. Guebe položí mačetu přesně tam, kde jí vzal. Matka nevyžaduje žádné rituální používání slov "prosím" a „děkuji“. To, co udělal, nevyžaduje pochvalu, vděčnost, nebo pozitivní povzbuzení. Mama Guebe situaci nekomentovala, protože to, co Guebe udělal, je tak normální, že reakce není potřebná. Jak

pozorují, chlapci usilovně vyrábějí napodobeniny každé součástky. Toto ochotné sdílení technologie je výsledkem Ntumu výchovy. Naučit se vyrábět auto je zábavnější, než si s ním jen hrát. Mama Guebe vysvětluje, že kulturně je ten, co ví, zodpovědný za to, aby naučil toho, který neví.

Brzy mají obě děti své vlastní auto. Ntumové se nemusejí dělit o přístup, protože se podělí o technologii. Mama Guebe právě dotloukla maniok.

„Víš, co se stane teď?“ zeptala se mě. „Ne, nemám představu,“ odpovím. „Několik týdnů si budou hrát se svými auty, než potkají třetí dítě, například monomo'ó, druhou věkovou kategorií, který přidal do svého auta nějaké zlepšení, které oni ještě neviděli. A tak si znova kluci sednou na zem a všechny nákladní auta budou rozebrané a jednotlivé části prostudované.“ Vysvětluje, že tento proces se v různých podobách opakuje celý život, v každé věkové kategorii – od mon, přes nomono'ó a mo'ó až po nyamboro, když se z kluků stanou starci. Jak se jejich zručnost a pochopení rozvíjejí, nadále učí i jeden druhého. Celý život jsou v procesu učení, protože učit někoho jiného, co víme my sami, je nejlepší způsob, jak zlepšovat své vlastní porozumění. Každý je žákem i učitelem, ne postupně, ale zároveň v každém věku. Tak, jako se mačeta v jazyku Neumu nejmenuje ostrá, ale ostřejší než předtím, tak neexistuje ukončení procesu učení. Mama Guebe dále vysvětluje, že všechno vzdělání se u Ntumu vnímá jako učení, ve kterém se očekává, že učeň překoná pochopení učitele. Jak tohle nenastane, neexistuje důkaz společenského následování. Proto, jak jsem zjistil, jsou opatrní při výběru učňů. Je nesmyslné pokoušet se učit žáka, který není připravený učit se. V pralese neexistuje průměrné vzdělání.

„V těchto slovech je moudrost“ odpověděl jsem.

Moje sousedka omotala provaz kolem manioku zavinutého do listu, až se z něj stal tvrdý klacek s průměrem palce dlouhý jako předloktí. Zavázané maniokové klacky se na několik měsíců umístí pod skálu v potoku, než se pasta promění na průsvitnou, ale pevnou želatinu. Tohle je díky náročnosti přípravy vysoko ceněná Ntumu delikatesa.

Mama Guebe často používala toto tradiční jídlo jako metaforu starostlivosti o dítě. Dobré výsledky si vyžadují vědomosti, zručnost, snahu, důslednost a v první řadě trpělivost, abychom umožnili volný průběh přirozenému procesu zrání. Musí být aktualizovány potenciální potřeby a musí být odhalené přirozené, vrozené dobro. Maniok se užívá v tomto ohledu jako oblíbená metafora. Neoloupaný a nezpracovaný maniok obsahuje v slupce kořene toxický kyanid. Ntumu mačeta má speciální tvar, aby efektivně oddělila hrubou, hnědou, potenciálně jedovatou slupku od bílého jádra bohatého na škrob bez toho, aby ho kontaminovala. Tohle se podobá procesu rozvíjení těch správných nástrojů na to, aby se odhalilo vrozené dobro u lidí.

„Víš, co je moudrost?“ zeptá se. Pokouším se vzpomenout, jak jsem dospěl k pochopení konceptu moudrosti. Byl to výsledek výchovy, která měla tendenci vysvětlovat věci a ne modelovat je, styl výchovy „nedělej to, co dělám já, ale to, co ti říkám“. Pamatuji si, že moudrost mi byla ze začátku vysvětlovaná

pomocí příběhů. Rodiče byli zvyklí vyprávět mi dva kontrastní příběhy o dítěti – malém klukovi, jako jsem byl já. První příběh popisoval, jak kluk následoval rady svých rodičů a všechno dopadlo dobře. „Vidíš, ten kluk byl moudrý“ říkali. Druhý příběh vždy mluvil o činech toho samého chlapce, který však neposlouchal jejich rady a všechno dopadlo špatně. „Vidíš, ten kluk byl slabý a hloupý“ uzavřeli příběh. Tohle mě samozřejmě naučilo víc o poslušnosti, než o moudrosti. Dle mé zkušenosti lidé užívají tohle slovo, ale málo z nich dokáže vysvětlit, co znamená bez nějakého příběhu.

V souvislosti s užíváním tohoto slova existují i určitá kulturní omezení. V mém kmeni se lidé o druhých mohou vyjadřovat jako o moudrých. O sobě ale ne. Můžeme se vyjadřovat o našich talentech v oblasti umění, hudby a máme kulturní povolení představit se těmito talenty. Nikdo z mého kmene nemůže natáhnout ruku na pozdrav a říct „Ahoj, jmenuji se Josef a jsem moudrý, těší mě“. To by vyznělo buď velice nafoukaně, nebo ironicky. Avšak v kmeni Ntumu by takové představení nemělo takový význam, bylo by to prostě vyjádření faktů. V jazyce Ntumu není obsah potlačený formou a moudrost je doprovázená pokorou spíše než falešnou skromností. Mezi Ntumu je moudrost brána jako cíl, který vyžaduje zručnost, naučenou od jiných, tak jako umění nebo hudba.

Samozřejmě, Ntumu stařec by o sobě řekl, že je „ten, co používá moudrost“ namísto toho, aby se prohlásil za moudrého. Podstata moudrosti je v jejím užívání. Tak jako mačeta je i moudrost nástroj, a pokud se jí děti nenaučí používat správně, vyrostou a budou ji zneužívat. V rukách toho, kdo nedostal dobrou výchovu, se jakýkoli nástroj stává zbraní.

„Zapomněl jsi odpovědět na otázku?“ ptá se Mama Guebe se smíchem.

„Ne, přemýšlel jsem nad tím, co vím o moudrosti.“ Odpověděl jsem: „Nejsem si jist, že vím, co to znamená. Od koho se můžu dovědět odpověď na takovou otázku?“

„Zeptej se nejmladší osoby, která ti bude schopna odpovědět, a nejstarší. Obě dvě tě něco naučí“ navrhla.

Zní to jako dobrý nápad a vnímám to jako úlohu ve svém vzdělávání. Ale jako výsledek příkladu, který mi poskytli mí rodiče, a který ve mně zanechal potřebu okamžitého uspokojení a jejich často opakovaného hesla „carpe diem“, který ve mně zanechal potřebu využít jakoukoli příležitost, jsem se obrátil k jejímu pětiletému synovi, který se prochází se svým novým autem po prašném chodníku.

„Guebe, co je to moudrost?“ zakřičím na něj.

„Ještě nevím“ odpoví Guebe bez zaváhání, a protože nemá víc co dodat, vrátí se nazpět ke své první lekci ježdění.

Nejbližších několik dní jsem strávil ptáním se jiných dětí na tu samou otázku a nakonec jsem našel desetiletého monomo´o, který má odpověď.

„Moudrost je vhodné použití vědomostí“ odpoví. „To ví každý.“ Tahle odpověď mi přišla zrádně jednoduchá, ale čím víc o ní přemýšlím, tím hlubší mi jeho odpověď připadá. Dosáhnutí druhé části úlohy bylo náročnější. Několik týdnů jsem nenašel starce, který by byl ochotný najít si čas a promluvit si se mnou o

moudrosti. Každý mě poslal k někomu jinému, který byl popisovaný jako učenější, než on sám. Nakonec se vytvořil uzavřený kruh – poslední mi doporučil zajít k tomu prvnímu. Přestal jsem se ptát.

Nakonec, jednoho dne, zatím co si pochutnáváme na amang mbong paličkách, které Mama Guebe přinesla zpod skály v potoku, zastaví se Papa Atanga u její chatrče.

„Mbolo“ pozdraví mě.

„Ambolo“ odpovím a postavím se na znak úcty.

„Slyšel jsem, že ses tázal všech nyamboro starců a žádal jsi je, ať tě naučí něco o moudrosti. Zvolili mě, abych zjistil, jaký jsi žák.“ Papa Atanga není nyamboro pouze díky svému věku, také je nositelem hodnotného pojmenování nkukuma – je vysoko vážený pro svoji moudrost.

„Jsem dítě, které se chce učit“ odpověděl jsem s úsměvem. Je to běžná Ntumu odpověď používaná v přítomnosti stařešiny. Tohle rozesměje Papa Atangu, protože si všiml, že jsem záměrně zaměnil výšku tónu na několika slabikách, měníc tím význam na „jsem křižovatka, která se učí vařit“.

„Co je moudrost?“ ptá se mě Papa Atanga přímo.

„Ještě nevím“ odpověděl jsem, používajíc Guebeho odpověď.

„To je nepravdivá odpověď“ poznamenal suše, „a ty to víš. Snad nejsi mo' o? Nežil jsi dost roků na to, aby ses za něj považoval? Jestli zůstaneš v téhle falešné skromnosti, nebudeme se mít na toto téma o čem bavit. Řekni mi, co víš, abych věděl, jakým studentem budeš, jestli se rozhodneme pozvat tě do učení.“

„Moudrost je vhodné použití vědomostí“ nabídnul jsem jako odpověď a pak, že mu řeknu o všem ostatním, co jsem pochytil od svých rodičů a vrstevníků. Řekl, že je to začátek, ale poznamená, že jsem byl velice zabržděný ve vzdělání, protože jsem nebyl vzděláván svými prarodiči a jejich generací. Rodiče a vrstevníci nejsou nejlepší generací na hledání moudrosti. Pozorně poslouchá mé vyprávění o tom, co vím, nebo aspoň o čem si myslím, že vím a nakonec mě informuje, že stařešinové kmene možná budou ochotni vzít mě do učení minkana, učení o příslovích deštného pralesa.

Také mě seznámil s faktem, že ostatní nyamboro moc nevěří v můj úspěch, protože pocházím z kmene lidí, kteří opakovaně prokázali, že ještě nepochopili hloubku své povrchnosti. Je toho hodně, co je potřeba se odnaučit. Z popisu, který následuje, jsem pochopil, že toto učení je forma výchovy, o které jsem ani nevěřil, že je možná. Není to individuální výchova rodičů, ale kolektivní rodičovství celé vesnice. Dostanu to, co dostane každý Ntumu – nejlepší možné vzdělání. Je to učení ve formě řízeného pozorování rodičovství, které objasňuje podstatu a účel modelování. Tohle je velice cenné v mém antropologickém bádání, ale je to ještě cennější pro můj osobní růst. Dostal jsem šanci dostat rodičovskou výchovu, nebo lépe řečeno prarodičovskou výchovu celé generace stařešinů.

„Teď máme místo, kde můžeme začít“ poznamená Papa Atanga, „je mnohem složitější dosáhnout pocitu přiměřenosti, než získat vědomosti o tom, jak věci fungují. Přiměřenost vyžaduje koukat se očima všech kolem vás a být schopný

vidět to, co vidí oni, bez toho, abyste oslepili svůj vlastní zrak." Papa Atanga vysvětluje, že lidi vidí svět odlišně, a proto mají jiné názory. Je důležité mít názor na to, co vidíme, ale musíme být stejně informováni o názorech jiných lidí jako o tom vlastním. Ptá se: „Jak jinak můžou být lidi jednotní a stále odlišní?“ V odpovědi na svou vlastní otázku tvrdí, že nalezení společného smyslu pro přiměřenost je důležité.

„Pokud se dva lidé“ říká Papa Atanga, „bez ohledu na to, jak odlišní se zdají být, dokážou shodnout na tom, co je přiměřené, stal se z nich jeden národ, jeden kmen“. Jedním z výsledků jakéhokoli rodičovství je identita. Papa Atanga říká, že kolektivní identita nemusí být založená na předpokládaných a křehkých attributech jako rasa, pohlaví, národnost, nebo kultura. Tvrdí, že pravá sociální soudržnost je založena na sdíleném vnímání přiměřenosti. Tohle je kouzelné lepidlo, které drží společnost pohromadě. Bez formalit či iniciací učení začalo. Časem odhalí výchova nyamboro mnoho zajímavých vhlédů, ale tahle první lekce na téma přiměřenosti je asi nejrelevantnější v diskusi o přirozeném rodičovství. Přirozené rodičovství není pohled jednoho páru očí a každý člověk to bude vnímat a popisovat odlišně. Avšak Ntumové vnímají rodičovství v kultuře, ve které se rozhodneme žít, a rodičovství v přírodním světě komplementárně.

Tenhle holistický pohled přesahuje způsob rodičovství, který se odehrává jen za zdmi naší konkrétní chatrče. Je to kombinace výchovy získané v osadě a výchovy, která se děje, zatímco sami kráčíte cestičkou pralesem. Když spočítáte vlivy viděného i neviděného, každý z nás přichází do styku s mnohými rodiči. Papa Atanga říká, že nyamboro si všimli, že kladu velký důraz na získávání vědomostí hlavně pro sebe, a mají podezření, že na konci pralesa je víc takových, jako jsem já. Řekl mi, že získávání vědomostí je přirozený důsledek života, a proto být hrdý na své vědomosti je zvláštní jev. Každé zvíře se učí, než umře, i letmý pohled na přírodu odhalí, že pokud něco žije, stále se učí. Zato moudrost je možná mezi lidmi, protože oni hodnotí zkušenosti svých předků a předvídají zkušenosti svých následovníků. Tímto způsobem mohou vhodně používat své vědomosti. Od Papa Atanga jsem se naučil, že individuální vědomosti mohou být vlastněny bez účasti ostatních, ale moudrost ne. Ve své podstatě je moudrost interaktivní a hrdost se více hodí ke kolektivním úspěchům moudrosti.

Tihle členové kmene si jsou vědomi toho, že cestičky se rozšiřují a stávají se z nich cesty, a když je člověk následuje, jednou ho vyvedou z pralesa a stanou se městskými ulicemi, kde je všechno jiné. Tam rodiče často učí a ukazují svým dětem, že cílem života je moc a vědomosti – hlavně vědomosti nepřístupné jiným se stávají prostředkem dosažení tohoto cíle.

„Vědomosti jsou moc“ říkají svým dětem bez toho, aby se zamysleli nad tím, jak takový postoj ovlivňuje celou společnost. Tam žijí lidé, kteří mluví více o moci, než o moudrosti. Od dětství jsou učeni věřit, že moc je schopnost vnutit svou vůli někomu jinému, ale když nevíme, co je v životě důležité, individuální

vůle se stává individuálním rozmarem. Ve skutečnosti se pak moc stává pouhou schopností znevýhodnit někoho jiného. V kmeni Ntumu tohle není vnímáno jako příliš chvályhodné. Moudrost je mnohem vzácnější a trvalejší cíl.

Protože cílem je moudrost a ne poslušnost, Ntumu děti nedostávají výchovné instrukce, ani nejsou nuceny poslouchat rodičovské požadavky. Tyhle znaky jejich rodičovství mají určité překvapivé důsledky. Vhodné chování je vnímáno jako výsledek pochopení toho, co je přiměřené. Protože rodiče neprojevují osobitou autoritu, ale umožňují, aby se do výchovného procesu zapojila celá vesnice, rebelantství, které je průvodním jevem autoritativního přístupu, je nepřítomné. Následně anebo současně děti nejsou ponižovány, zneužívány, bity ani plácány. Zároveň však nejsou ani rozmazlovány. Jsou přivyknuty na těžkosti. Zajímavé je, že příkazy jako „Ne!“ nebo „Nedělej to!“ jsou slyšet pouze zřídka. Jestli nějaká situace vyžaduje slovní nápravu, je to ve formě specifické instrukce a ne nějaké negace bez instrukce. Další zajímavý aspekt jejich výchovy je jejich rozhodnutí, že rodiče nejsou nejvhodnější osoby na předávání moudrosti dětem, protože nejsou dostatečně staří, aby to dělali. Rodiče poskytují praktické zkušenosti a dovednosti k přežití. Moudrost je doménou prarodičů a následně je cílem života být prarodičem.

Jak jsem uvedl, očekávání rodičů a prarodičů jsou předávány prostřednictvím modelování, ale při tomhle příkladném chování existují i ústně předávané tradice kmene Ntumu. Tyhle minkana, krátká přísloví pralesa, jsou sesbírané zkušenosti předešlých generací, které v sobě obsahují kmenové standardy jejich společenského zřízení. Často představují a definují adekvátní chování a jsou následovány potomstvem v kmeni bez ohledu na jejich věk. Tohle je truhlice jejich rodičovských návodů, které jsou prezentovány bez nátlaku a nepřímo přes úsměvy, metafory a přirovnání z přírody. Například: „Nikdy nezaťvej svůj klacek před tím, než ráno potkáš prvního pocestného na cestičce.“ Tohle je jedno z více jak 500 mikana, které jsem sesbíral. Tahle konkrétní analogie se používá ve výchově, aby komunikovala výhody spolupráce. Doslovná úroveň významu připomíná lidem, že během noci přichází rosa a sedá si na dešťový prales. Rostliny vedle cestičky mezi osadami ztěžknou od rosy. Ráno první osoba, která kráčí cestičkou, sebere větev nebo klacek a otře rosu z rostlin před sebou, aby její oblečení nepromoklo. Tohle je potřeba dělat jenom do té doby, než potká někoho, kdo přichází z opačné strany. Potom, jak přejdou kolem sebe, klacek už není potřeba, protože ten druhý pocestný již vysušil rostliny před sebou. Má to i mnoho jiných významových úrovní.

Kmen Ntumu není jediný národ, který nám může poskytnout hluboký pohled do výchovy. Kultury všude na světě, včetně té naší, mají důležité vhledy. Tahle kulturní diverzita je studnicí světa. Na závěr musím říct, že nejsem jediný, kdo hodně získal pobytem v kmeni Ntumu. Mojí tříleté dceři je teď 33 let, hodně cestovala a je z ní velice talentovaná archeoložka s vlastní mačetou a ještě všemi prsty. Od Ntumu jsem se naučil, že navzdory všemu, čeho jsem dosáhl,

nikdy nejsem víc, než Papa Anisa. V deštném pralese neexistuje větší kompliment.

Knihy od tohoto autora:

A Leaf of Honey and Proverbs of the Rainforest, Bahá'í Publishing Trust, London, 1988.

Guebe and the Toy Truck, the Adventures of Goli and Kadjam, George Ronald Publishers, Oxford, 1986.

Současná situace povinného očkování v České republice pohledem rodičů

Martina Suchánková a Caroline Kovtun (Rozalio, www.rozalio.cz)

Zhruba před 10 lety se u nás o problematice očkování z hlediska možných negativních účinků prakticky nemluvalo. Pokud někdo přišel s názorem, zpochybňujícím bezpečnost, smysluplnost či oprávněnost povinného očkování, byl považován za blázna či nezodpovědného fanatika. Proto rodiče, kteří již tehdy své děti neočkovali podle oficiálního očkovacího kalendáře, tuto skutečnost na veřejnosti tajili.

V roce 2001 přibýly do očkovacího kalendáře kromě osmi původních vakcín (proti tuberkulóze, záškrtu, tetanu, černému kašli, dětské přenosné obrně, spalničkám, příušnicím a zarděnkám) další dvě povinné vakcíny – proti hemofilu typu B a hepatitidě B. V té době se někteří rodiče začali ptát, zda je tolik očkování nutných pro zdravý vývoj dítěte, či zda náhodou dokonce nepředstavují pro vyvíjejícího se jedince a jeho imunitu škodlivou zátěž. Ozývaly se především hlasy rodičů, kteří měli zkušenost s negativní reakcí dětského organismu po podání vakcíny, často i dlouhodobým zhoršením zdravotního stavu a někdy i s těžkým poškozením či trvalými následky. Rostoucí nedůvěra k očkování byla posílena i faktem, že většina lékařů tyto zdravotní komplikace bagatelizovala a jejich možnou souvislost s očkováním ignorovala, nebo dokonce zcela popírala.

Pro některé rodiče je představa záměrného vpravování nepřiměřeného množství cizorodých látek do malého dětského těla zcela v rozporu s jejich životní filosofií. Očkování důkladně zvažují také lidé, kteří nahlízejí na nemoc jako na důležitou zkušenost jedince v jeho vývoji a též jako na zásadní faktor v budování a posilování imunitního systému. Řada rodičů je navíc přesvědčena o tom, že je institut povinného plošného očkování omezuje v právech rozhodovat o způsobech péče o zdraví svých dětí (viz též níže).

Na začátku roku 2007 vzniklo z popudu rodičů, kteří měli zájem o úplné a objektivní informace o očkování a chtěli dosáhnout možnosti jeho svobodné volby, sdružení ROZALIO (Rodiče za lepší informovanost a svobodnou volbu v očkování). V současné době má sdružení okolo 150 členů, mnoho příznivců a sympatizantů a další členové stále přibývají.

Očkovat či neočkovat?

Filosofií sdružení ROZALIO je možnost rodičů uplatnit osobní zodpovědnost za zdraví svých dětí, která je jim dosud upírána. Pro svobodné rozhodnutí ve věci očkování je nezbytný přístup k maximu objektivních informací týkajících se očkování – tzn. o jednotlivých nemocech, jejich průběhu, případné nebezpečnosti (šíření, riziko epidemií), způsobech léčení, míře výskytu i zdravotních následků. Totéž o jednotlivých vakcínách – jejich přesném složení,

fungování, riziku i negativních reakcích. Jedině pak může rodič svobodně a zodpovědně zhodnotit riziko nemoci v poměru k riziku očkování u svého dítěte. To může být různé u každé jednotlivé nemoci a u každého jednotlivého dítěte. Rodič musí vzít v úvahu, že pokud neočkuje, dítě se skutečně může danou nemocí nakazit a musí zvážit, zda je potom schopen tuto situaci zvládnout. Na druhou stranu by měl vědět, že i očkování s sebou nese mnohá rizika.

Pro kvalifikované individuální rozhodnutí se ROZALIO snaží shromažďovat informace na svých webových stránkách. Kromě článků, přeložených ze zahraničních materiálů, na nich lze nalézt i mnoho odkazů jak na různé zahraniční zdroje (především v angličtině a němčině, ale též ve slovenštině), tak samozřejmě na české stránky věnované očkování.

Z českých internetových stránek jsou pro zjišťování relevantních informací asi nejprůnosnější www.vakciny.net, kde lze nalézt například přehled všech vakcín registrovaných v ČR a jejich příbalové letáky, informace k jednotlivým chorobám včetně epidemiologických dat. Na stránkách Státního zdravotního ústavu – www.szu.cz – najdeme tabulky incidencí vybraných infekčních onemocnění v ČR. Ústav zdravotnických informací a statistiky – www.uzis.cz – podává přehled výskytu nemocí podle kategorie nemocí, věku a kraje.

Princip očkování

Popis přesných mechanismů, jak očkování na kojenecký a dětský organismus a zejména jeho imunitní systém působí, je velmi složitý. Působení očkování se různí jak v závislosti na věku dítěte, tak na použité vakcíně – jinak působí celulózní, jinak acelulózní vakcíny, rozdíl je také v živých atenuovaných (oslabených) a „usmrcených“ (inaktivovaných) vakcínách a též očkování proti TBC má svá specifika. Další nepříznivý vliv mohou mít také aditiva obsažená ve vakcínách (např. rtuť, hliník, formaldehyd, antibiotika).

Princip očkování je však stejný jako princip lidské přirozené imunity, to znamená, že stimuluje tělo k produkci protilátek stejně, jako když tělo zápasí s nemocí. Ale nemoc, nebo lépe řečeno cizí antigeny, viry či bakterie pronikají do těla jinak než vakcíny. Setkávají se nejdříve s naší pokožkou, sliznicemi úst a nosu, jakousi první obrannou linií imunity, která působí proti vzniku infekce. Teprve pokud toto nestačí, dávají se do pohybu komplexní imunitní procesy.

Lidský imunitní systém se skládá ze dvou funkčních složek. Jedna se nazývá humorální (protilátková) – ta především vytváří protilátky v krevním oběhu. Také dokáže rozpoznat přítomnost cizích antigenů v těle. Takto spolupracuje s další – celulózní (buněčnou) složkou, která ničí a pohlcuje cizí antigeny aktivitou svých různých buněk v brzlíku, krčních a nosních mandlích, slezině, mizních uzlinách a lymfatickém systému v celém těle. Tento proces ničení je označován jako „akutní zánětlivá reakce“ a je provázen příznaky zánětu: horečkou, únavou, bolestí, tvorbou hlenu apod.

Imunitní systém můžeme přirovnat k houpačce: Jeden její konec představuje tvorba protilátek (humorální složka) a druhý zánětlivou reakci (celulózní

složka). Při běžném průběhu nemoci se po eliminaci infekce začnou tvořit protilátky, které zastaví akutní zánětlivou reakci dříve, než se tělo příliš vyčerpá, a nemocná osoba se začne zotavovat. Očkování nás chrání před příslušnou nemocí tak, že udržuje zvýšenou hladinu protilátek v krvi, což brání našemu celulárnímu imunitnímu systému reagovat na viry nebo bakterie spjaté s určitým onemocněním. Tím se vysvětluje protichůdný vztah akutních zánětlivých reakcí na jedné straně a výskyt alergií a autoimunitních onemocnění na straně druhé. Rostoucí množství vědců se domnívá, že zvýšené množství alergických a autoimunitních onemocnění je způsobeno nedostatečnou stimulací celulární části imunitního systému, tj. příliš nízkým množstvím akutních zánětlivých reakcí v dětství.

Očkování stimuluje imunitní systém tak, aby bylo dosaženo produkce protilátek a původce nemoci zanechal stopu v naší imunitní paměti, aniž by to však způsobilo onemocnění těla. Mnohonásobná aplikace vakcín může měnit rovnováhu imunitního systému směrem k přílišné stimulaci části vytvářející protilátky v neprospěch části ničící a pohlcující cizí antigeny. Aby očkování mohlo být zdraví prospěšné a nepředstavovalo riziko, je nutné vědět, která složka imunitního systému u konkrétního jedince dominuje. V případě osob, u kterých je dominantní celulární systém a dochází u nich k častým zánětlivým stavům, může mít očkování vyrovnávací účinek. Zdraví osob, u nichž převažuje funkce produkce protilátek a které zřídka trpí akutními záněty, zato ale mají sklony k chronickým alergickým a autoimunitním onemocněním, může očkováním utrpět.

Je také důležité si uvědomit, že infekce způsobená určitým virem nebo bakterií nemusí nutně vést k propuknutí nemoci za předpokladu, že odolnost jedince není snížena. U nejmenších dětí má proto zásadní význam plné a dlouhodobé kojení, které poskytuje ochranu prostřednictvím protilátek v mateřském mléce. Kromě toho každé tělo funguje a reaguje na nemoc jinak a navíc některá virová onemocnění mohou mít asymptomatický průběh, tj. bez příznaků.

Epidemiologické studie prokázaly, že se zvyšováním životního standardu, hygieny a výživy se výrazně snižuje riziko rozvinutí životu nebezpečných infekčních zánětlivých onemocnění. Pro rodiny s nízkou životní úrovní bude mít očkování pravděpodobně největší užitek, pro jedince se zajištěnou dobrou výživou a hygienou spíše menší či žádný.

Jak očkovat bezpečněji

Na základě shromážděných informací a zkušeností sestavilo sdružení ROZALIO 13 kroků k bezpečnějšímu očkování, které mohou pomoci při rozhodování:

- * *Před očkováním si ujasněte, které nemoci jsou pro Vás skutečně nebezpečné svým průběhem, reálným počtem komplikací, výskytem nebo možností přenosu. Důležitý je i fakt, zda je možné dané onemocnění vyléčit a jaká je náročnost léčby pro dětský organismus.*

- * Zjistěte, jaké vakcíny jsou u nás proti danému onemocnění k dispozici, co obsahují a jaké mohou vyvolat negativní reakce. Všeobecně se považují za bezpečnější vakcíny obsahující neživé (inaktivované) viry a bakterie, případně jen jejich části (acelulární), a také co nejmenší množství toxických přídavných látek.
- * V případě, že Vám z nějakého důvodu u nás dostupná vakcína nevyhovuje, ale vyhovuje Vám ta, která je schválená v zahraničí, můžete si ji dovézt. V takovém případě ale kromě samotné vakcíny budete hradit i její aplikaci u pediatra (pokud s aplikací vysloví souhlas, což u léčiv neschválených v ČR nemusí). Váš pediatr je povinen o aplikaci u nás neschváleného přípravku podat hlášení Státnímu ústavu pro kontrolu léčiv (SÚKL).
- * Dobře si prostudujte příbalový leták nebo souhrn údajů o přípravku (SPC) k vybrané vakcíně a zkontrolujte, zda u Vašeho dítěte není vakcína kontraindikovaná.
- * Když už máte představu, proti čemu a čím očkovat, zvažte, v jakém věku je dítě danou nemocí nejvíce ohrožené. Naočkujte ho tedy tak, aby pro něj očkování bylo skutečně přínosné (většina očkování chrání po dobu 2-10 let).
- * Dítě by mělo být minimálně dva týdny před plánovaným očkováním i v den jeho aplikace naprosto zdravé – tzn. nemá mít ani rýmu a kašel, ani zvýšenou teplotu.
- * Důležité je, aby byly zdravé i všechny osoby žijící v jedné domácnosti s očkovaným, tedy aby netrpěly žádnou přenosnou nemocí (včetně běžných nemocí z nachlazení, akutních průjmových onemocnění, angíny atp.). V opačném případě je velmi pravděpodobné, že je Vaše dítě v inkubační době daného onemocnění.
- * Pokud Vám to situace umožňuje, odložte očkování na období, kdy je menší pravděpodobnost různých viróz a nemocí z nachlazení.
- * Kromě fyzického stavu je důležitá i celková pohoda dítěte. Očkování je lepší odložit v případě, že Vašemu dítěti rostou zoubky, stěhuje se do nového prostředí, narodil se mu sourozenec, nastupuje do školky nebo Vaše rodina prochází jinou významnou změnou či problémy.
- * Po očkování zůstaňte s dítětem 30 minut v čekárně lékaře. Velmi výjimečnou reakcí na očkování je tzv. anafylaktický šok, který bez okamžitého zásahu lékaře může skončit smrtí.
- * Následující dny dítě pečlivě pozorujte a každou odchylku od normálního stavu hlase pediatrovi jako nežádoucí reakci. K nežádoucím reakcím patří i mírně zvýšená teplota nebo jakákoliv malá kožní reakce.
- * V léčení nežádoucích účinků má dobré výsledky například homeopatie. O podání homeopatik se poraďte se zkušeným homeopatem. Je třeba zvážit, zda např. při zvýšené teplotě okamžitě podávat antipyretika nebo do jaké míry nechat tělo vypořádat se s původci nemoci bez vnějších zásahů, a tak podpořit jeho obranyschopnost.
- * Přerušování očkování a jeho odklad do doby, kdy lze provést vyšetření imunity (přibližně ve třech letech věku) zvažte v případě, že

- se u Vašeho dítěte objeví vážné nežádoucí účinky např. několikadenní vysoké horečky, prudké, dlouhodobé či nezvyklé zhoršení zdravotního stavu aj. - viz též seznam nežádoucích účinků v příbalovém letáku vakcíny,
 - se s vážnými nežádoucími účinky setkal starší sourozenec Vašeho dítěte,
 - u dítěte propukne onemocnění, proti kterému bylo právě očkované.
- O dalším očkování se pak poraďte s imunologem.

Problematika nežádoucích účinků a jejich hlášení

Očkování vyvolává celou škálu nežádoucích účinků, které jsou popsány i v příbalových letácích. Mohou být krátkodobé nebo dlouhodobé. Mezi krátkodobé patří zvýšená teplota a ztuhlost, bolest, které v několika dnech odezní. K dlouhodobým se řadí například poškození mozku, křečové stavy, ochrnutí, neurologické potíže, zvýšená náchylnost k nemoci nebo zhoršení atopického ekzému, zřetelné změny chování.

Všechny nežádoucí reakce by se správně měly monitorovat a vyhodnocovat. Problémem je, že potřeba hlásit nežádoucí účinky vakcín není v našem státě nijak velká. Většinu reakcí lékaři zpravidla nepovažují za natolik závažné, případně pochybují o jejich přímé spojitosti s očkováním, proto je nehlásí. Naopak např. v USA je běžnou praxí, že do příslušného registru mohou nežádoucí účinky hlásit nejen lékaři, ale i veřejnost.

Na semináři „Bezpečná farmakoterapie“, pořádaném Státním ústavem pro kontrolu léčiv (SÚKL) v r. 2007, byly předloženy statistiky, z nichž vyplývalo, že v České republice je 98% podhlášenost nežádoucích účinků všech léčiv (včetně vakcín) – to znamená, že jsou hlášena jen 2 %! V roce 2008 SÚKL přijal pouze 1477 hlášení o podezření na nežádoucí účinky na všechny léky použité v ČR! Je proto nutné žádat lékaře, aby nežádoucí účinky hlásil, a neučiní-li tak, může hlášení učinit sám postižený, resp. rodiče prostřednictvím on-line dotazníku. Od roku 2009 umožňuje SÚKL na svém portálu pro veřejnost nahlásit nežádoucí účinek léčivého přípravku široké veřejnosti.
<http://www.leky.sukl.cz/nahlasit-nezadouci-ucinek>

Touto další možností by se mohl zvýšit počet hlášení, a tím by se zvýšila i bezpečnost používání léčivých přípravků. Důležité je vědět, že se má hlásit i pouhé podezření na nežádoucí reakci: je tedy lhostejné, zda si pediatr myslí, že reakce s očkováním souvisí či ne. Právě tak je důležité si uvědomit, že hlášení má velký význam i přesto, že v jednotlivém případě se málokdy podaří souvislosti s očkováním bezpečně prokázat. Pokud se totiž u určité vakcíny začne objevovat hlášení více, je to důvodem jak pro SÚKL, tak pro výrobce vše ověřit, podrobněji sledovat atp. V ČR též neexistuje možnost odškodnění postižených po očkování, chybí soudní znalci v oboru očkování, statistiky nežádoucích reakcí a poškození po očkování jsou naprosto nedostatečné.

Podstatně jiná situace je v zahraničí. Například v Německu se mohou rodiče dětí těžce postižených po očkování dožadovat odškodnění, pokud se prokáže souvislost mezi očkováním a postižením. Počty odškodněných se pohybují v desítkách ročně.

Právní situace

Pokud rodiče v současné době odmítnou povinné očkování svého dítěte, vystavují se riziku postihu ze strany státních úřadů. Porušují tím totiž zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, který nařizuje povinné očkování. Zpravidla jsou pozváni k jednání na hygienické stanici, může jim být udělena pokuta, a teoreticky mohou být i zbaveni rodičovských práv pro zanedbání povinné péče. Dítě, které není očkováno podle očkovacího kalendáře, nemůže navštěvovat mateřskou školu, účastnit se škol v přírodě, ozdravných pobytů či letních táborů.

Současný zákon je však podle názoru sdružení ROZALIO v rozporu s Úmluvou na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (Úmluva o lidských právech a biomedicíně), kterou ČR ratifikovala. V čl. 5 této Úmluvy se píše: „Jakýkoliv zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotyčná osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Tato osoba musí být předem řádně informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích.“ Podle naší ústavy jsou mezinárodní úmluvy nadřazeny ostatním zákonům, a mají tudíž před nimi přednost.

Úmluva o lidských právech a biomedicíně v čl. 26 ovšem připouští i následující omezení: „Žádná omezení nelze uplatnit (...) kromě těch, která stanoví zákon a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu bezpečnosti veřejnosti, předcházení trestné činnosti, ochrany veřejného zdraví nebo ochrany práv a svobod jiných.“ O tyto důvody (tj. ochrana veřejného zdraví) se opírají naše úřady při obhajování výjimky z práv zajištěných Úmluvou. Argumentují, že neočkovaný jedinec představuje ohrožení zdraví očkovaných, a to i v případě tetanu (který není přenosný), tuberkulózy (dětské formy nejsou přenosné) a žloutenky typu B u kojenců (která se přenáší pouze tělními tekutinami – tj. krví nebo pohlavním stykem). Ve vysvětlující zprávě k Úmluvě se praví, že „omezení musí splňovat zejména kritéria nezbytnosti a úměrnosti“, a jako typický příklad zpráva uvádí povinnou izolaci pacienta se závažnou infekční chorobou. Ustanovení článku 26 by se tedy nemělo týkat zdravého dítěte a plošné preventivní péče.

Proto mělo po ratifikaci této Úmluvy v roce 2001 nastat posouzení, zda je tato v kolizi s již dříve platným českým zákonem č. 258/2000 Sb. o ochraně veřejného zdraví, a tento zákon měl být upraven do souladu s Úmluvou, k čemuž nedošlo doposud.

Druhá podmínka, že souhlas má být informovaný, je plněna v minimální, často až nulové podobě.

Zdá se, že toto si naše úřady uvědomují, protože kauzy rodičů, kteří jsou odhodláni se soudit a jsou připraveni se dostat až k Ústavnímu soudu a potom k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku, z různých, většinou však banálních procesních důvodů, zastavují.

V současné době ROZALIO spolupracuje s právníky z Ligy lidských práv, kteří sdružení poskytují právní poradenství, i s právníky privátními, kteří rodiče zastupují (více informací na www.llp.cz a www.ferovanemocnice.cz).

Rádi bychom dosáhli stavu, který je ve většině západoevropských zemí, kde je očkování sice doporučované, ale nepovinné. Pokud je výjimečně v některých státech povinné, není zdaleka v takovém rozsahu jako u nás (Itálie – 3, Francie – 3, Belgie – 1) a existují možnosti, jak se z povinnosti vyvázat. Oslovujeme v tomto smyslu poslance českého i evropského parlamentu, psali jsme hlavnímu hygienikovi své připomínky ohledně nových připravovaných očkovaní, podávali jsme připomínky ministrovi zdravotnictví při změně zákonů. Prvním očkováním, které by u nás mělo být dobrovolné, je plánované očkování proti pneumokokovým nákazám. Pokud bude takto schváleno – mělo by být doporučené, státem hrazené, ale nikoliv povinné.

Závěrem

Problematika očkování je velmi široká a není možné ji postihnout jedním krátkým článkem. Pokud vás toto téma zajímá, popř. právě řešíte očkování svých dětí, hledejte informace z mnoha různých zdrojů – najdete je na internetu, v knihách i od ostatních rodičů a také na stránkách www.rozalio.cz. Kromě mnoha článků, odkazů, pozvánek na besedy apod., tam najdete i konkrétní příběhy rodičů, kteří se postavili proti povinnému očkování, nebo těch, kteří řešili vážné zdravotní problémy po očkování svých dětí.

Rozhovor s Josephem R. Sheppherdem

(Autorka otázek Pavlína Martiňáková, Josepha zpovídala tlumočnice Michaela Perníková)

Dobrý den, Josephe, ráda bych vám položila několik otázek, vycházejících z vaší přednášky a z vaší zkušenosti v Africe, vlastně z vašeho života.

Ano, samozřejmě, jsem připravený.

Čím se teď na Slovensku zabýváte?

Momentálně píšu knihy.

Opravdu? Knihy o antropologii?

Už jsem vydal 40 knih a nyní se překládají do slovenštiny. A také píšu historické povídky s prvky antropologie. Odehrávají se v době před 300 lety v Trnavě.

Jak vidíte vývoj výchovy u západní civilizace? Změnila se výchova? Zlepšila se?

Pamatujete si na dobu, kdy existovala západní hudba? A pak se z toho stala spíše světová hudba? Stejně tak západní rodičovství je dnes světové rodičovství. Víme, že existují nové přístupy a zkoušíme je.

Došlo tedy ke zlepšení?

Ano.

V kmeni Ntumu je zvykem, že prarodiče vychovávají děti, což se mi zdá docela moudré. U nás to však podle mě možné není, protože většina prarodičů má na výchovu naprosto rozdílný pohled než rodiče. A někdy je přístup prarodičů k dětem naprosto nerespektující. Jak to vidíte vy?

V kmeni Ntumu se výchova dělí mezi prarodiče a rodiče, přičemž se tyto dvě skupiny nepřekrývají. Prarodiče dětem neříkají, co mají dělat. Neučí je jak přežít nebo vařit, jak se obléknout. Jsou zde proto, aby jim ukázali souvislosti, aby jim předali moudrost. Takže když se dítě zeptá svého rodiče, co je správné udělat, rodič mu odpoví: „Víš, já si myslím toto, ale jsem mladý. Jestli chceš opravdu dobrou odpověď, zeptej se svých prarodičů.“ Na prarodiče tedy odkazují v otázkách týkajících se moudrosti. Prarodiče zase, když se jich dítě zeptá, jak si má něco vyrobit, řeknou: „Běž se zeptat svého otce.“

Velkou výhodou kmenového života je právě komunita, kdy se péče o dítě rozloží mezi víc lidí. Není to pak tolik vyčerpávající, jako když se tady u nás

stará o děti matka, která je s nimi doma celý den sama. V tom vidím velký rozdíl. V naší společnosti se mladí lidé stěhují od rodičů, a pokud s nimi zůstanou bydlet, většinou je to problémové soužití. Myslíte si, že je v našich podmínkách možné něco v tomto směru zlepšit?

Představte si africkou vesnici. Lidé zde žijí spolu, vidí se každý den a vědí, že se budou každý den vídat nadosmrti. V západní kultuře jsme zvyklí se odstěhovat a také nemáme příliš velké rodiny. Vytváříme si jakési sociální sítě, kdy se rodina sejde a v tu chvíli vlastně vytvoří takovou malou vesnici. Avšak když žijete pod střechou s rodiči, kteří věří, že jejich síla spočívá v tom, že vám dokážou vnutit svoji vůli, vždycky bude docházet ke konfliktům. Tajemství spočívá ve změně konceptu moci, ne ve změně bydliště.

V přednášce se mluví o klasickém výchovném příkladu – hádání se o hračky. Čím to je, že se děti v kmenech Ntumu o hračky neperou ani nehádají a naše ano? Naše dítě nikdy nevidělo, že by se někdo doma o něco přetahoval, věci si půjčujeme, a přesto se o hračky dohaduje už od první chvíle.

Každé dítě se všechno naučí pozorováním ostatních. A ne vždy sledují, jak se lidé dělí o věci, ale jak se respektují a jak jsou zodpovědní. A když přijde správný čas, děti toto své pozorování a porozumění převedou například na hračky. Lidé v kmenech Ntumu nikdy neviděli takový konflikt, jehož výsledkem by bylo nerozdělení se o věci. Také se u nich nehovoří o sdílení věcí. Oni sdílejí technologii. V jejich kultuře, pokud někdo něco ví a ten druhý zjistí, že to ví, přičemž on sám to neví, nezeptá se. A když ten, který ví, zjistí, že ten druhý neví, přestane s činností a naučí ho to. Ideální stav je totiž ten, kdy všichni vědí všechno. Ve vědění je sice síla, ale ne taková, která vede ke znevýhodnění ostatních. Vědění je síla všech, vědění je kolektivní.

Co byste po svých zkušenostech z pralesa poradil rodičům? Měl byste pro ně jednu všeobecnou radu?

Tohle musíte napsat opravdu opatrně, ano? Poradil bych jim, aby se z nich nestali Američané. Víte, existují určité modely a jejich opaky. Měli byste od tohoto modelu upustit a najít takový, který bude fungovat. Protože tento z historického hlediska skutečně nefunguje.

Co nejdůležitějšího jste se od kmene Ntumu naučil?

Od tohoto kmene jsem se naučil, že koncept moudrosti se nedá hierarchicky zařadit – není důležitější než například to, že umíte dělat účesy nebo že umíte vyrobit lžíci. Moudrost je nadání jako každé jiné. Vyžaduje učení, studium, musí být neustále pěstována. Když se zeptáte dítěte z kmene Ntumu, v čem vyniká, řekne například, že je umělec. Nemyslí to vůbec arogantně, nechlubí se, není v tom falešná skromnost. V našem jazyce také můžete říci, že jste umělec, je to přijatelné. Avšak když se zeptáte někoho z kmene Ntumu, v čem

je dobrý, a on vám odpoví, že je dobrý v moudrosti, že je moudrý, nemůžete to v našem jazyce takto použít, prostě to nefunguje. Nemůžete se představit: „Dobrý den, jmenuji se Joseph a jsem moudrý.“ Protože u nás existují, co se týče mluvení o moudrosti, určitá tabu, kdežto u nich ne. A právě toto jsem se naučil. Že skromnost nebo pokora by neměly zakrývat to, co umíte. Váš dar světu může být právě moudrost, ale není důležitější než třeba zpěv.

Oblíbil jste si nějaké jedno konkrétní přísloví kmene Ntumu?

V jejich příslovích je mnoho vrstev informací. Jsou kouzelná právě proto, že vždy na vámi položenou otázku odpoví doslovně. Vy si třeba pomyslíte: „Ano, to zní dobře.“ A když je to vše, co jste hledali, je to vše, čeho se vám dostane. Avšak když pochopíte, že v tu samou chvíli, kdy vám dotyčný odpovídá na otázku, se obrací i na vás a zvláště na vaši osobnost, a že vaše osobnost, vaše povaha to potřebuje slyšet, uslyšíte i to. A když pochopíte, že se za tou odpovědí skrývá i určitá univerzálnost, která se dá použít na spoustu jiných lidí ve spoustě jiných situací, všimnete si toho. Jak půjdete životem, pokaždé, když uslyšíte to přísloví, řekne vám něco víc. Slova se nemění, to vy se měníte.

A nyní otázka týkající se jmen v kmeni Ntumu. Jak se lidé v kmeni Ntumu jmenují, když mají více dětí?

Ano, takže například kdybych se tam narodil, jmenoval bych se Joseph a jako příjmení bych používal jméno svého klanu. Před jméno bych si přidal ještě předponu označující můj věk. Takto se rozlišuje, kdo mluví. Jestli mladík, nebo starší člověk. Kdybych neměl děti, byl bych stařík Joseph. V momentě, kdy bych měl děti, moje vlastní identita by přestala být důležitá. Protože moje děti jsou to skutečně důležité, v mých dětech spočívá hrdost mojí existence. Už by mi tedy neříkali Joseph, ale „otec Anisy, papa Anisa“. To by mně i všem ostatním připomínalo, že děti jsou to nejdůležitější. Na západě se naše děti jmenují po nás. V kmeni Ntumu se rodiče jmenují po dětech.

A co kdybyste měl dceru Anisu a ještě syna Josepha? Jak by vám v kmeni říkali, byl byste papa Anisa Joseph, nebo jednou papa Joseph a podruhé papa Anisa?

Říkali by mi i tak i tak, jednou papa Joseph a podruhé papa Anisa.

To je z mé strany všechno, moc Vám děkuji za rozhovor.

To bylo bezbolestné, i já děkuji.